UNIVERSUL LITERAR

PROPRIETAR:
SOC. AN. „UNIVERSUL" BUCUREŞTI, BREZOIANU 23
DIRECTOR ŞI AD-TOR DELEGAT, STELIAN POPESCU
Inscrisă sub No. 163 Trib. Ilfov

ABONAMENTE:
autorităţi şi instituţii 1000 lei
de onoare 500 „
particulare 12 luni 360 „
6 luni 190 „

REDACŢIA şi ADMINISTRAŢIA
BUCUREŞTI I Str. Brezoianu 23
TELEFON 3.30.10

APARE SĂPTĂMÂNAL
PREŢUL 6 LEI

ANUL LI Nr. 38
SAMBATA 19 SEPTEMBRIE 1942
Redactor responsabil: MIHAI NICULESCU

Lucian Blaga şi teatrul său

de OVIDIU PAPADIMA

Dintru început, trebue să mărturisesc că viu să-mi îndeplinesc misiunea de a vorbi despre Lucian Blaga cu un sentiment ciudat. N'aş putea să spun că stau sub greutatea acelei stele din lumea visului, a cărei povară Lucian Blaga afirmă într'una din cele mai frumoase poezii ale sale că e atât de grea, încât cântăreţii trebue să o schimbe din când în când de pe un umăr pe altul... Am mai degrabă impresia că am intrat aşa, ciobăneşte, pe scenă cu un munte în cârcă. Asta însă n'ar fi chiar atât de grav. In definitiv, mai toţi predecesorii mei din ceremonialul acestui fel de prezentări au avut de adus înaintea înţelegerii d-voastre câte-un astfel de munte de scriitor. Ca să nu merg mai departe, uite, chiar vechiul şi bunul meu prieten întru ale literaturii, d. Pan. Vizirescu, n'a avut o sarcină uşoară cu umbra uriaşă a lui Delavrancea. Dar lucrurile se complică de astădată. Vedeţi, Dv. sunteţi obicinuiţi ca acei cari vin în faţa dv. cu un asemenea colos scriitoricesc în cârcă, să vi-l demonteze apoi în bucăţi şi să vi-l lămurească liniştit, arc cu arc, resort cu resort, ca pe un ceasornic desfăcut. Aceasta se poate de foarte multe ori şi e unul din chipurile cele mai nimerite de a căuta să pricepi pe cineva, fie om, fie scriitor.

Numai că uneori nu se potriveşte. Sunt apariţii de creatori pe cari pur şi simplu nu le poţi desface în elementele lor. Trebue să le pricepi aşa, întregi, — şi să le înfăţişezi întregi — dacă vrei să le priceapă şi alţii.

Una din aceste apariţii e şi Lucian Blaga. Cum aş putea oare să-l „desfac" inaintea înţelegerii D-voastră? Să vorbesc pe rând de Blaga poetul, de Blaga filosoful, de Blaga dramaturgul? Dar nu licăre sub toţi aceşti Blaga aceiaşi taină sub deosebite feţe, mai puternică însă şi mai clară decât aceste feţe?

Sau să vorbesc despre modernul Blaga, al cărui prim volum de versuri, Poemele luminii — a mişcat atât de mult apele încremenite ale literaturii noastre imediat după războiul mondial trecut, prin noutatea lui izbitoare? Dar oare nu aceloraşi întrebări caută să răspundă şi tradiţionalistul Blaga în acele poezii de mai târziu, atât de pline de sucul tuturor sevelor adânci ale duhului nostru folcloric?

Şi atunci mă gândesc să încercăm aici să-l pricepem pe Lucian Blaga întreg, în toată fiinţa şi destinul lui de creator.

Bine, foarte uşor de zis — dar cum? Uite, fiindcă aici e vorba de multe dimensiuni ale sufletului uman, dar întâi de toate de poezie — să încercăm şi noi să fim oleacă poeţi, spre a pricepe mai bine. Vă rog să nu vă neliniştiţi, n'am deloc intenţia să vă vorbesc despre Blaga în versuri. Aş vrea numai să apelăm la unul din procedeele simple ale poetului de a înţelege lumea, la unul din acelea care, e adevărat, sunt ale poetului în primul rând, dar nu cu exclusivitate, aşa că se întâmplă adesea ca şi noi, muritorii de rând, să ne folosim de ele în viaţă. Nu e totuşi cel al comparaţiei. N'o să-l asamăn pe Lucian Blaga nici cu lumina creatoare de taine a lunii, nici cu una din acele pasări de misterioasă slavă din folclorul nostru.

Voi caut pur şi simplu să-mi închipui ce-ar fi fost Lucian Blaga la noi într'altă viaţă, să zicem cu vreo trei-patru veacuri în urmă? Zic, „pur şi simplu" — deşi îmi dau seamă câte riscuri închide această încercare. Dar fiindcă încercarea mea nu e scop, ci numai mijloc între alte mijloace, de a ni-l lămuri mai bine pe Lucian Blaga, cred că veţi fi cu îngăduinţă şi mă veţi urmări cu bine. Ei bine, pot să spun că de multe ori am avut impresia că dacă Lucian Blaga ar fi trăit la noi acum câteva veacuri ar fi fost desigur zodier, adică cetitor în stele. Ar fi trecut înalt, fumuriu şi blând printre noi, niţel aplecat din umeri — „peste tainele lumii" cum spune chiar el atât de frumos despre sine într'o poezie — iar noi, voevozi cu barbă răsfirată şi fioroasă, sau boleri cu bărbiile sprijinite în toiege şi cu gândul zburdând nebunatec în uneltiri pentru tron, sau negustori lipscani, veşnic pe drumuri cu marfă şi după ea, trecând şi auzind sute de întâmplări ciudate şi nemaiauzite, sau simpli ţărani trăind într'o natură plină de semne şi puteri misterioase — l-am fi pândit când ar fi trecut cu pasul lung şi meditativ în drumurile-i fără odihnă şi l-am fi ispitit mereu să ne citească în semnele cerului liniile soartei noastre viitoare şi tâlcurile întâmplărilor noastre de până atunci...

Dar bine — veţi gândi Dv. cei de acum — acesta e doar rostul de totdeauna al creatorilor de artă, al tuturor creatorilor. Şi veţi mai gândi: Noi ne-am dat seama acuma — vremile de mare încordare şi aşteptare prin cari am trecut, vremile de uriaşe înfăptuiri de istorie prin care trecem — ne-au lămurit deplin că omul nu e jucăria oarbă a întâmplărilor ci împlinitorul lor, şi ca atare nici arta nu mai poate fi înţeleasă ca simplu joc şi rafinată trecere de timp. Oricare creator de artă este şi trebue să fie un cetitor şi lămuritor de semne, de căi ale destinului: în viaţa lui proprie, într'a altora, în a neamului său întreg. Setea cu care citim, şi mai ales citim acuma, în vremurile de cumpănă nu e deloc numai dorinţa de a ne amuza ci şi căutarea, uneori fără să ne dăm seama, şi în literatură, a unui bob de răspuns pentru atâtea din întrebările în legătură cu soarta noastră omenească.

Da, aşa e — dar vedeţi, sunt cetitori de semne şi cetitori de semne. Imi daţi voie să cobor niţel tonul înalt al discuţiei şi să fac o înşiruire prozaică: Semnele acestea ale destinului unii încearcă şi azi să le citească în liniile palmei, în ale scrisului ca grafologii, în cărţi de joc, ba — ştiţi Dv. prea bine — chiar într'o cafea, căreia odată i se zicea „turcească".

Indrăsnind tare, s'ar putea zice că fiecărui astfel de cetitor mai mult sau mai puţin diletant al destinelor îi corespunde câte un tip de creator în artă. Pe un romancier natualist, pe un Maupassant de pildă, sau un Zola, vi-l puteţi închipui oare trăind odinioară ca cetitor în stele? De sigur că nu. Dar eu îl văd foarte bine ca ghicitor în palmă, adică plin de convingerea că destinul omului nu e scris nicăeri altundeva decât în liniile trupului său, că toată viaţa lui e condiţionată de fizic. Pe un romancier psihologist, pe un Paul Bourget bunăoară, nu mi-l pot închipui în altă ipostază decât ca grafolog, crezând adică şi el cu tot dinadinsul că liniile uriaşe ale răscrucilor noastre de soartă sunt tot una cu măruntele fapte ale nervilor noştri. Pe un Ion Luca Caragiale de exemplu, iertaţi-mă, dar cu figura lui cinică şi jovială totodată, cu acele predilecţii ale sale pentru un confort intelectual modern şi pentru tabieturi de povestitor oriental în acelaşi timp, eu nu mi-l pot închipui decât ca ghicitor în cafea.

(Urmare în pag. 4-a)

LUCIAN BLAGA

Lucian Blaga este azi una dintre stelele de prima mărime a firmamentului românesc. I-am urmărit creşterea an de an şi în fiecare s'a urcat tot mai sus, dar înălţarea nu l-a depărtat de noi, ci ni l-a învecinat sufleteşte tot mai mult. El nu numai s'a înălţat dar a şi crescut calitativ, încet, fiecare operă a lui depunându-se într'o foiţă nouă, într'un strat fin la suprafaţa cristalului perfect al personalităţii sale. Şi aşa transilvanul Lucian Blaga s'a desăvârşit pe sine, s'a interiorizat şi s'a rotunjit ani douăzeci şi trei, de atunci, dela prima sa carte.

Operele lui Blaga au crescut şi ele cu noi şi ne-au crescut putem spune. Fiindcă fiecare nouă carte a lui nu s'a aşezat nici pe un raft oarecare de bibliotecă, nici sub un strat gros de praf, ci deadreptul sub căpătâi. Sunt cărţi rodnice, cărţi de drum lung, cărţile care însoţesc vegherile şi scormonesc întrebările şi neliniştile. Ele au rămas mereu tărâmurile necunoscute prin care sufletul nostru bătătoreşte drumuri şi explorează fără a putea să le istovească şi nici să le iscodească toate ascunzişurile.

Personalitatea lui Lucian Blaga a fost totdeauna în trei feţe: poetul, dramaturgul şi gânditorul s'au întrecut permanent unul pe altul în splendida construire de sine care e opera scriitorului. Asemenea culorilor, sunetelor şi parfumurilor din „corespondenţele" baudelairiene, poeziile, dramele şi studiile filosofice ale lui Lucian Baga şi-au răspuns unele altora, traducându-şi fiecare în limbajul lor, aceiaşi unică şi îmbătătoare substanţă spirituală. Poezia, drama şi filosofia lui Blaga îmi aduc aminte de cei trei brazi falnici pe care i-am întâlnit astăvară într'o pădure, toţi trei, drepţi, armonioşi, înălţându-se autonomi spre cer, dar ieşiţi toţi din trunchiul comun ca baza unui candelabru a trei făclii. Rareori s'a putut vedea exemplu de desvoltare mai echilibrată şi mai armonioasă, mai geometrică şi mai cristalină în complexitatea totuşi profundă a ei.

Intreaga creaţie a lui Blaga se mişcă sub zarea enigmatică şi tulburătoare a misterului. Poezia ca şi dramele lui ne situează în atmosfera misterului, apropiindu-ne de el pe calea intuitivă şi plastică, filosofia îl teoretizează şi-l iscodeşte în hărţuitoare şi neostenite întrebări. Pretutindeni, această creaţie ne plimbă prin taină, prin legendă şi mit şi basmul e cadrul familiar şi al poeziei şi al dramei, dar şi al plăsmuirilor filosofice ale lui Blaga. In lumea ideilor lui, a cărei valabilitate filosofică nu o pot judeca eu, dar care nici nu mă interesează, mă simt bine ca'n poveştile mitologiei

LUCIAN BLAGA (după „Istoria literaturii române" de G. Călinescu)

româneşti. Şi pe plan abstract şi intelectual, gândirea lui Blaga e sublimarea şi reducerea la esenţial a chipurilor şi simţămintelor fanteziei populare româneşti.

Pe alt plan, poezia şi drama lui Blaga comunică osmotic cu filosofia lui, aceasta fiind într'un înalt grad lirică şi dramatică celelalte două având multe accente intelectuale. Lucian Blaga e prin excelenţă liric şi dramatic laolaltă. Şi nu e vorba aci de o superficială clasificare didactică, ci de formularea unor constante spirituale adânc ancorate în străfundurile creatoare ale subconştientului. Il întrebam odată pe Blaga dacă nu l-a tentat gândul de a scrie un roman şi-i spuneam că tare aş fi curios să-l văd scriind unul. Azi îmi dau seama că pretindeam o mare prostie. Era ceva, ca dorinţa de a vedea crescând struguri pe un măr. Fiindcă Blaga e organic liric şi dramatic. Lirismul său pătrunde şi îmbibă toate încheeturile filosofiei sale, atât conceptual cât şi verbal, dar lirică este şi viziunea metafizică a gândirii sale. In ce priveşte cealaltă latură a fiinţei sale, ce se poate aştepta mai dramatic decât condiţia de căutător neobosit dar şi mereu zădărnicit, al misterului, condiţia omului şi situaţia lui în faţa cenzurei opusă de Marele Anonim!

Lucian Blaga nu e un scriitor comod. Creaţia sa nu e agreabilă şi distractivă şi nici una dintre cărţile sale nu răspunde atâta la întrebări şi nelinişti pe cât le stârneşte. E o creaţie care nu invită la contemplaţie ci la luptă, la o vie şi îndârjită luptă cu înţelesurile şi esenţele. „Frate, o boală învinsă îţi se pare orice carte" sună un vers al poetului transilvan. O boală învinsă presupune luptă şi victorie. Intre cititor şi opera lui Blaga nu poate fi raportul dintre un ecran animat şi un spectator, ci dintre un actor şi textul său. Opera lui Blaga se cere asimilată şi retrăită. Ea respinge pasivitatea contemplatorului estet. Ea pretinde o recreare a ei în tine, o purtare a ei în suflet, o răfuială permanentă a ei cu tine, o continuă cloctire şi o verificare. Fără o participare activă la felul gândirii şi al simţirii scriitorului Lucian Blaga, admirarea şi iubirea operii sale nu e posibilă. Nu e, în ultimă analiză, aci principiul cel mai dramatic al acestei creaţiuni?

Ar mai fi multe de spus despre acest poet şi scriitor transilvan care a venit de peste munţi să împlânte în centrul românismului creaţia majoră a Transilvaniei de totdeauna româneşti. Dar nu s'ar putea epuiza subiectul în cadrul unui scurt elogiu evocativ.

Ceeace mi se pare însă mai presus de orice merit e acela de a fi ridicat limba românească la potenţe maxime de expresie şi lirică şi filosofică. După M. Eminescu literatura română n'a mai cunoscut decât doi mari creatori de limbă: Tudor Arghezi şi Lucian Blaga. Nu e vorba despre marii noştri creatori de stil. Din aceştia avem încă mulţi. Ceeace au creat Tudor Arghezi şi Lucian Blaga este ceva mai mult decât atât: e o nouă limbă, cu o nouă structură, cu noui rezonanţe, cu noui forme lexicale, cu noui melodii şi mai ales cu noui şi infinite virtualităţi puse la îndemâna creatorilor ce vor veni după ei, adică o revoluţie aşa cum pentru prima oară a făcut-o Mihail Eminescu.

Pentru frumuseţile în care ne-a legănat graiul, pentru toate pietrele preţioase pe care le-a ştiut descoperi din imensele câmpuri nedesţelenite ale lui, pentru toate acele străluciri şi melodii, imagini şi sunete ce alcătuesc opera sa, putea-vom vreodată să o iubim îndeajuns şi pe acest mag ieşit din munţii şi pădurile transilvane, pe acest Lucian Blaga, după propriul său cuvânt „mut ca o lebădă" în viaţă, dar care a ştiut să cânte în cărţile sale cu toată intensitatea profundă a sufletului românesc?!

OCTAV ŞULUŢIU

Puţine cuvinte

Mult stimate domnule Lucian Blaga, cei ce semnează randurile acestea oarecum emoţionate, în faţa unui om atât de tânăr şi totuşi definitiv, cum sunteţi Domnia-Voastră, ţine în primul rând să-şi ceară iertare pentru această stângăcie. Ordecateori am mai avut însă prilejul să fiu prezent la o sărbătoare, am simţit neliniştea care mă cuprinde şi azi. Ştiu: pe lângă cărţile şi sutele de studii care s'au scris până astăzi despre poezia, filosofia, teatrul şi esseurile Domniei-Voastre, confraţii mei, mai tineri, vor omagia aşa cum se cuvine opera prin care aţi făcut ţara cinste culturii noastre şi dincolo de aceste hotare atât de înguste astăzi. Am cunoscut, mult stimate domnule Profesor, serii întregi dintre studenţii ardeleni, prietenii dela Sibiu, care au crescut şi cresc sub îndrumarea Domniei-Voastre, şi am avut şi prilejul să-i aud, vorbindu-mi despre Profesor, aşa cum poate numai învăţacei am antichităţe o mai ţineau.

Am crescut şi eu alături de minunata Domniei-Voastre operă şi am avut prilejul, nu odată, să aud în casa părinţilor mei dela Braşov, vechi amintiri despre „studentul Lucian Blaga". Apoi, bunul şi neuitatul meu prieten mai mare, fostul Domniei-Voastre coleg, Horia Teculescu, a împletit în poveştile cu care de atâtea ori m'a încântat, multe şi luminoase momente, pe care dacă el nu mai are azi putinţa să le scrie, îmi voiu lua totuşi îngăduinţa să le scriu eu, aşa cum le-am auzit. Domnia-Voastră eraţi departe. Zurich, Berna, Viena, Lisabona. Intre timp, mi-am dat seama că aceiaşi Braşov care cu ani în urmă fusese şi Braşovul lui Lucian Blaga, este acuma şi al meu. Şi nu ştiu cum, dar aceasta mi s'a părut ca un semn venit din cele mai neştiute adâncuri, asupra anilor mei. Dela „Pietre pentru templul meu", din „Steaua", de eri, până la „Opera dramatică", din Sibiul de azi, am fost un cetitor, neîndrăznind niciodată să trec şi atâtea dincolo de paginile cărţilor.

Iată deci articolul pe care îl proiectasem pentru acest număr solemn, s'a schimbat într'o neînsemnată scrisoare, care în cele din urmă nici n'ar fi trebuit să fie deschisă.

Sunteţi, stimate domnule Lucian Blaga, un mare definitiv, dar spre deosebire de alţii, un definitiv pe culmi, un definitiv care încă multă vreme nu va fi la capăt.

Am auzit că prietenii mei de-aici au ţinut să Vă arate, şi în felul acesta, admiraţia lor. Am vrut să fiu şi eu prezent printre ei, dar mi-este teamă că între studii, articole şi foiletoane, o simplă epistolă se va rătăci. Iar dacă nu, Vă rog să credeţi că prin mine, o promoţie de tineri Vă mulţumeşte în tăcere.

Al Domniei Voastre,

ŞTEFAN BACIU

Peisajul liricei lui Lucian Blaga

de ION FRUNZETTI

Suntem departe de a ignora că o încercare, fie şi ocazional purceasă, de a întreprinde analiza modului specific în care la un poet de dimensiunile lui Lucian Blaga se „întâmplă" sintezele originale ale datelor cunoaşterii, sinteze care-i constituesc poezia, înseamnă nici mai mult nici mai puţin decât o secţionare a însuşi procesului său de creaţie.

Şi dacă ne dăm seama că pentru o asemenea operaţie spaţiul umil al unui articol este ridicol de orgolios pretinzând să-i cuprindă rezultatele, nu suntem, cu atât mai vârtos, mai puţin conştienţi de terifianta interdicţie internă cuprinsă, pentru oricare cercetător care n'a putut până azi dovedi puteri de creaţie în stare să se măsoare cu ale zeificatului poet, în înseşi proporţiile calitative, dacă se poate spune, ale operei lui Blaga.

Dacă, în complexul ei, cercetarea de care pomeneam merită osteneala unei vieţi, unul din prea lăturalnicele-i aspecte n'are dece să supere, credem, comprimat în câteva coloane de hebdomadar.

*

Nu despre „sentimentul naturii în opera poetului" acestuia are să trateze esseul nostru. Banalitatea stupid-didactică a acestei formule poate oripila până şi cele mai obediente, famulice conştiinţe.

„Peisajul în poezia lui Lucian Blaga" ar fi un titlu mai exact, cu toate că incomplet. Dacă nu ne-am teme de pedantismul unei formule, n'am ezita să întitulăm încercarea aceasta aşa cum adevărata ei temă ar îndreptăţi-o: **„tipurile de izolare rezultate la Lucian Blaga din sentimentul relaţiei cu natura".**

Sistemului de estetică al şcoalei iniţiate de Profesorul Tudor Vianu i se datoresc într'adevăr preciziunile acestea de limbaj, de care n'avem a ne sfii să ne slujim, în decursul unui studiu ca acesta, oricât pentru un titlu ni s'ar părea nepotrivită utilizarea lor. Lărgind aşa dar sfera aplicabilităţii unor concepte stabilite, în majoritatea lor, de iniţiatorul sistemului, pe baza unor analize aplicate la operele artei plastice, ni se pare legitim să vorbim despre **„peisaj transcendent, peisaj imanent şi natură moartă"**, referindu-ne la opera **unui poet**, chiar dacă procedeele metaforice ale acestuia nu ne dau totuşi dreptul totdeauna să-l tratăm ca pe un „pictor cu vorbe", din categoria atâtor descriptivi plasticizanţi ai literaturii. Justificările teoretice ale saltului pe care-l facem nu pot însă decât să ne fure, aici, spaţiul. Vom trece, cu riscul de a fi nevoiţi să ne explicăm cu un prilej viitor, la problema în sine, cu atât mai mult cu cât înaintând în analiza poeziei lui Lucian Blaga, se vor lămuri, pentru cei ce nu le cunosc, şi conceptele enunţate mai sus. Peisajul **supraordonat** fiinţei umane, **coordonat** cu ea sau **subordonat** ei, ajunge să definească sumar ţinta căutărilor noastre în desişul acestei fermecate plăzmuiri a spiritului românesc. Este dela sine înţeles că în cazul peisajului liric, mai mult decât în cazul celui plastic, nu izolarea într'un sector cert al spaţiului, ne interesează, ci **un anumit accent de valoare** acordat de poet relaţiei dintre om şi natură. **Acolada** menită să accentueze caracterul de vasalitate al naturii faţă de om, superioritatea explicită adică a omului faţă de peisajul în care apare, sau dimpotrivă, **genuflexiile** conştiinţei umane faţă de măreţia suprafirească a firii, atunci când **echilibrul** nu s'ar stabili pe planul interînţelegerii şi

(Urmare în pag. 5-a)

Intoarcere

Lângă sat iată-mă iarăşi,
prins cu umbrele tovarăş.

Regăsescu-mă pe drumul
începutului, străbunul.

Câte-s altfel — omul, leatul!
Neschimbat e numai satul,

dup'atâţi Prieri şi toamne
neschimbat ca Tine, Doamne.

Aur scutură alunul.
Fluier zice. Cade fumul.

Greerii părinţilor
mulcom cântă, mulcom mor.

Cu aroma-i ca veninul
aminteşte-mi-se-arinul.

Mult mă mustră frunza 'ngustă.
Vântul lacrima mi-o gustă.

LUCIAN BLAGA

(Din volumul *Poezii* în ediţie definitivă, la „Fundaţiile Regale")

DOMNIŞOARA MARUCA SCHIAVONI

de VLAD MUŞATESCU

— Doamne !?..

Din geamlic perdelele de praf se zăreau vinete. Dealurile în fundul şi deasupra oborului albastre, se conturau ca prin ceaţă prin acele cearceafuri de pulbere ce se aşezau între cei ce se uită şi coamele lor. Oborul sub lumina de panopticum a serii ce se lăsa după evadarea soarelui, de departe părea ireal, un teritoriu inabordabil cu mersul. Ştersele lui siluete de case şi stivele de cherestea încercuitoare făceau figura unui sat african în minutul când brusc soarele tropicelui trece în noapte. Pe întinsul lui de pământ bătătorit nu se vedea nimic. Nici ochiul nu putea să vadă prin praful suspendat deasupra lui ca să zărească bănuitele urme lăsate de oameni şi vite.

Târgul din Vale este o stradă care nu prea seamănă a stradă. Mai curând e o mare piaţă căptuşită cu pietroaie din Argeş şi încercuită de casele negustorilor, precupeţilor şi cherestegiilor cari s'au procopsit din târgul de Vinerea al fiecărei săptămâni. Unele mai mici, altele mai mari, — case albe, case galbene, case roşii, câte una în lucru. Case de negustori ca Noru, însuşi gârbova pe sub un pod suspendat pe traseul cefereului se continuă lăbărţându-se iară şi formând Oborul. Împrejur, grămezi mari de lemne de cherestea lie în picioare sau aşezate pe brâne, unele peste altele. Vinerea şi vara chiar şi în celelalte zile, un popor mereu acelaşi vine să-l locuiască dela şase dimineaţa până la şapte seara. Toată ziua, la tarabile cu limonată, gogoşi şi rahat, asudă bieţii „turci" etnici români din Găvana. Plelarii văzând hamuri instelate cu argint, cismarii opinci de cauciuc, dela munte vin oameni cu donicioare, albii şi linguri, alţii dela Dunăre cu oale din pământ ars sau nears şi fiecare negoţeşte cu sudoarea frunţii lui pânea pentru toată săptămâna şi zdele colorate tern ale bătrâneţelor. Românii dela Dunăre şi munte pleacă cu măiai, oale, opinci ş. alte gospodăreşti lucruri, iar plelarii, cismarii, geambaşii, ţiganii cu mesele lor cu „uite popa nu-e popa" sau „tre.-şi cu-cinci-opt-cu-şase-cincisprezece-cu-şapte-douăzeci-şitrei" şi „n'a câştigat nimeni d-lor", ei pleacă cu arginţi grei scoşi cu vorba şi mâna din cămimirele oamenilor.

Momentul solemn este lăsarea serii şi închiderea Oborului. Pleacă toţi şi în câteva minute nu mai e nimeni. Orăşenii spre oraş iar românii spre bordeiele lor îndepărtate spre care unii călătoresc noaptea toată. Apoi nu mai e nimeni. Ultimele care scârţâiesc ieşise pe sub pod spre barieră. Praful urcat până în tavanul cerului se lasă în jos ca nişte storuri opace. O linişte impresionantă pătrunde pe sub pod în Târgul-din-Vale. Ultimul tren fluieră din ţignalul lui la o staţie la cinci kilometri de aici. Dinspre gară vine sumbră noaptea. A încremenit praful în văzduh şi ţiganii locomotivei care face manevră pe traseu a înţepenit. Nimeni nu mai ese în stradă. Casele şi prăvăliile s'au oblonit şi luminile lămpilor, la care se numără arginţii, sunt ascunse. Mavrodolu, biserica Târgului-din-Vale, emite peste stradă valuri de lilieci ce parcă nu sboară. Fâlfâitul aripelor lor e mut. La ora asta oamenilor li se astupă văzul şi înfundă auzul. Doar domnişoara Maruca vede. Vede praful, liliecii, uitimele care, tocmai în nebănuita depărtare a barierei. Ea vede. Ea vede tăcerea asta unsuroasă şi grea ca ţiţeiul cum se plimbă planturoasă ca o cocoană de mezelar, cu neguna serii dela Mavrodolu la Traseu şi viceversa. Tăcerea şi nemişcarea sunt imense şi când ca o ghilotină de ghişeu public noaptea cade peste oraş, Târgul din Vale se micşorează, devine miniatural, neserios şi nereal, dispare şi nu mai rămâne de veghe peste besnă decât tic-tac-ul monoton al inimei domnişoarei Maruca.

— Doamne !?... — se întreabă, oftează sau geme domnişoara Maruca şi se trage din geamlâc. Trage oblonul şi se târăşte încet, încet ca un melc, greoi, lunecat, cu aderenţe de podea ca şi cum ar avea ventuze de cauciuc pe tălpile cipicilor ei, spre sufrageria unde o aşteaptă Tito, Lena şi Babu îngândurati.

— Doamne !?...

Tito, Lena şi Babu Schiavoni cam acum douăzeci de ani călătoreau din Iaşii Moldovei spre oraşul munteniior într'un car mare, mare şi chibzuit ca un car de pioneri din far-west. Lena înghesuită între nişte saltele de pale sta să nască. Tito, speriat de a se vedea pentru prima oară moaşă, se uita cu ochi mari la grimasele Lenei. Îşi frângea mâinile uitând să-şi şteargă depe frunte picăturile mari de apă ce se scurgeau prin cergă. Babu cu capul gol, cu părul ud leoarcă, căta depe capră la drumul roblor pe cer şi al cailor prin noroi.

Mergeau de săptămâni, de săptămâni fugeau de oraşul bătrân, flămânzi, cu friguri în ochi şi Lena grea. Carul scârţâia şi mergea înainte prin glod, prea încărcat de multele lucruri: dulapuri, paturi desfăcute, mese, divanuri grele şi mulţimea de unelte de tâmplărie ale lui Tito şi Babu. Babu învăţase meşteşugul de mic. Tito n'a vrut să deprindă nici o treabă şi s'a făcut pictor. Plecase de capul lui prin ţările continentului şi după ce ani mulţi trecuseră, veni în ţară ca pictor mare. Banii pe care îi câştiga i se strecurau ca argintul viu din pumn şi tot Tito care muncea greu şi câştiga ceva trebuia să-i dea „meşterului". Lena îngrijindu-se de băiat, de Babu, avu grijă şi de el, cumpărându-i haine şi spălându-i cămăşile. Apoi mai totdeauna era la ei la masă. Strussberg cu drumul lui de fier încă nu venise în ţară aşa că ei călătoreau în felul în care am spus. „Meşterul" care le era totuşi drag, murise şi ei nu mai puteau suporta Iaşul.

Babu rânjea ud în ploaie (şi acasă când ploua, fugea prin curte cu capul gol, fără cămaşe pe el, ţipând, răzând, ridicând mâinile ude în sus, cu o bucurie nefirească). In fundul zărilor, eşind din pământ, Piteştul lui 1800 şi nu ştiu cât, pipernicit şi slab se ridica de jos în picioare. Când familia Schiavoni ajunse în Piteşti, număra patru membri. Fata ce sosise atunci se chemă Maruca, după numele moldovencei care se căsătorise cu tatăl lui Tito, Alessandre.

Piteştul le dădu casă, masă şi bani. Trăiră mulţumiţi şi liniştiţi.

*

Când familia lui Schiavoni lua masa de seară, scena era emoţionantă. Părea că oficiau. Ritualul începea cu aşteptarea domnişoarei Maruca. Toţi, tăcuţi în jurul mesei. Tito în capul despre răsărit, Babu cu Lena pe latura şi locul domnişoarei Maruca la apus. Nimeni nu se atingea de tacâmuri sau pâine până nu venea ea, până când nu sfârşea ea ceremonialul amurgului. In fiecare seară emoţia aşteptării era alta.

— A tras oblonul ! — şopti Babu uşor.

— Taci, murmurară Lena cu Tito deodată.

Oblonul lovise zidul. Domnişoara Maruca se auzea venind. Paşii ei acoperiţi de foşnetul rochiei de mătase abia erau auziţi. Deodată apăru în uşă. Înaltă, cu ochii verzi acoperiţi de o ceaţă cum e frunza de mazăre brumată şi încerţănaţi, privind mereu deasupra celui la care se uita, faţa prelungă încadrată de părul ei negru-albastru, complet imobilă. Un muşchi nu fremăta pe figura ei. Lena, Babu şi Tito ridicară ochii şi rămaseră cu privirea uitată la ea.

— Sărutmânile tatule, Lenă şi Babule. D-ra Maruca spunea mai-cu-si pe nume, şi lui Babu îi spunea tot sărutmâna.

— Hai Maruca la masă.

Ochii lor urmareau cum mersul ei ca un plutit o ducea uşoară ca un fuig de păpădie la locul ei. Aşezatul ei pe scaun era privit cu îngrijorare ca şi cum era în primejdie talia ei fragilă.

Tito, Lena şi Babu îngrijeau şi ţineau la domnişoara Maruca, întocmai ca la văzul lor. Ea era bucuria şi tristeţea lor. O idolatrizau.

— Mănâncă, Marucă.

— Tatule, nu mi-e foame.

— Maruca, matale nu vrei să iei nimic ? — se ruga Tito.

— Tatule, numai puţină apă.

— Marucă, cum vrei matale. — spunea resemnat el, Tito.

Lena şi Babu nu mai ziceau nimic, să n'o supere. Domnişoara Maruca nu făcea nimic. Doar sta, privea şi gândea. Iar ce gândea, nimeni nu putuse afla. De la vreo paisprezece ani, domnişoarei Maruca îi plăcea tăcerea, gândul ei ascuns şi amurgul Târgului-din-Vale cu care e lu. care pleacă.

Tito şi Babu mâncau ca oamenii ce munciseră mult. Între o lingură şi alta, ridicau ochii la ea şi priveau mirosaţi uitătura ei pierdută dincolo de zduri. Lena nu mânca nici ea, de inimă rea.

— Lenă, hai mănâncă şi tu.

— Marucă, nu pot dacă nu mănânci matale.

— Lenă, lasă că eu mănânc mâne. Astăseară mă doare capul. Hai, te rog eu.

— Bine Marucă. Las că mănânc, dacă mă rogi matale.

Masa se lua în linişte. Odată sfârşită, Tito împreuna mâinile şi Maruca, Lena şi Babu cu capul plecat ascultau mulţumirea.

— „Doamne, ne-ai săturat. Şi mâne, dacă vrei, dă-ne puţinul nostru de toate zilele. Curăţă-ne de păcat şi iartă-ne lăcomia. Ai grijă de noi şi nu ne părăsi, că numai pe tine te avem".

Domnişoara Maruca rămânea cu capul plecat şi mâinile împreunate, cu gândurile nimeni nu ştie unde. E. aştepta ca să se trezească şi apoi se ridicau. Domnişoara Maruca întâi se uita la ei cu ochii ei mari şi verzi şi apoi:

— Sărutmânile tatule, Lenă şi Babule.

— Noapte bună Marucă.

— Domnişoara Maruca urca încet scările ce duceau la odaia ei de dormit şi nu se mai vedea pentru ochii alor ei.

Nu aprindea lampa. In toată casa numai oblonul ei nu era tras şi fereastra era deschisă. Noaptea intra ca la ea acasă. Domnişoara Maruca îşi ducea mâinile înaintea ei şi abia le zărea. Se plimba de colo până colo prin casă, neliniştită, desfăcându-şi părul. Apoi, depe marginea ferestrei stând, se uita emoţionată la constelaţiile ce luminau clar ca nişte felinare.

— Voi sunteţi, mi se pare, stelele carului mic ! — gândea ea.

— Doamne ! ce mici sunteţi voi din Aldebaran, şoptea acum.

Până târziu în noapte şoptea cu ele. Stelele navigatorilor şi marilor călători suiau cerul, coborau şi ea se gândea îngrijorată la soarta nomazilor, vagabonzilor şi rătăcitorilor pe mări şi uscaturi.

Zilele, săptămânile, anii treceau iute pentru viaţa muncită a Lenei, Tito şi Babu. Pentru domnişoara Maruca n'au sfârşit. Dimineaţa, era dela răsăritul soarelui cu ochii deschişi. Sta în pat până se sculau toţi. Apoi numai în cămaşa ei subţire de in se ducea la oglinda mare şi cu flori pe margini şi-şi desfăcea părul să-l pieptine. Noaptea ei de păr o întindea şi descurca cu ziua unui pieptin din cel mai frumos ivoriu. La urmă sta şi se uita lung la domnişoara Maruca din oglindă.

— Tu eşti, domnişoară Marucă ?

— Da, domnişoară Marucă, — răspundea ea din oglindă.

— Ce vrei tu, domnişoară Marucă ?

— Pot să ştiu, dacă te întreb ? — răspundea ea nemulţumită.

Se întreba până se încetoşa în întrebări şi răspunsuri. Văzând că e greu să-şi descurce sufletul, renunţa şi se îmbrăca. Avea domnişoara Maruca numai rufărie de borangic cu inişor. Răcoarea nopţii adunată în ea îi da fiori când şi-o punea pe trup. Rochia de mătase, uşoară ca un gaz vara sau de mătase grea iarna, odată îmbrăcată, domnişoara Maruca pleca la fereastră. Nu făcea absolut nimic. Privea. Ochii ei nici nu vedeau nici nu urmăreau ceva. Urmăreau ceva dinăuntrul domnişoarei Maruca. Imaginile dinăuntrul lor erau fiebinţi şi svăpăiate că ochiul încremenea pe ele. Drumuri lungi şi mari, stepe fără orizonturi, ape verzi, albastre, galbene jucau sub soare. Privirea ochilor ei era întoarsă înapoi, priveau lumina pe dinăuntru.

Anii iarăşi treceau. Ceasurile măcar că se stricau se reparau şi mergeau înainte. Lunile şi săptămânile fugeau mereu evadând cu fiecare foaie ruptă din calendar. Aceiaşi linişte a domnişoarei Maruca stăpânea pe Tito, Lena şi Babu. Pentru ei viaţa era altfel. Acea linişte extraordinară pe care figura alungă a d-rei Maruca o avea, lor le producea teamă. Tăceau. Şi rareori comiteau sacrilegiul de a sfâşia liniştea ei.

Mesele şi cine e erau aceleaşi, cu aceleaşi emoţii şi ceremonialuri.

Dar dela şase în sus toamna sau şi mai târziu vara, începea sfârşitul liniştei domnişoarei Maruca.

— Ce priveşti tu Marucă ? Babu venia uşor în geamlâc ca să nu-şi turbure sora. O găsea privind golul. Târgul-din-Vale era pustiu. Nu se auzea nimic.

— Babule ce mai faci. De când nu te-am mai văzut !

— Cum Marucă, nu mă vezi mereu la prânz şi cină ?

Maruca nu răspunse şi Babu repetă :

— Ce priveşti Marucă ?

— Babule, Babule ! Degeaba ţi-aş spune. Tu nu poţi să vezi ce văd eu.

Tot liniştită şi fără să se enerveze de interogatoriu. Obrazul ei, tot frumos la 27-28 de ani cât avea acum, nu tresărise deloc.

— Babule, continua ea, nu-i aşa că Traseul şi Oborul sunt pustii ?

— Da.

— Totuşi nu sunt părăsite !

— Cum se poate asta, Marucă ?

— Vezi tu, pe aici de ani, de zeci de ani, de sute de ani, au trecut oameni mulţi, mari şi mici, cu carele, trăsurile sau picioarele lor. Pe aici am venit şi noi. De aici au plecat convoale lungi de căruţe şi care ce mergeau, spun ei, tocmai la târguri ruseşti, la Novgorod şi târgul leşesc din Liow. Babule ! Eu îi văd pe toţi aceştia. Fiecare a lăsat urma lui. Eu îi văd şi i-am urmărit cu ochii mei tocmai pe departe drumul lor, pe stepe şi larguri. Pe drumul lor, ştii tu, n'aveau apă, hrană, nimic. Poate că stelele nu le mai arătau drumul...

Se opri obosită de efort. Babu se uita mirat la ea. Era prima oară când o auzea vorbind aşa mult.

— ...şi cine ştie câţi au plecat de aici şi nu s'au mai întors. Mulţi, spun ei, oamenii, au plecat pe mări, pe stepele nesfârşite unde i-am văzut oprind la înserare carele în cerc şi strângându-se toţi la focul făcut de ei. Credeau că merg undeva, dar după ce ajungeau unde credeau ei că merg, plecau şi mai departe şi iară mergeau. Unde ?

— Marucă ! şopti înspăimântat Babu, cu un tremur în glas, Marucă de unde ştii tu astea, de unde le-ai auzit ?

— Bine Babule, dar tu n'ai auzit lumea ? Ea nu se întreabă. Eu întreb. Şi atunci văd şi înapoia timpului.

— Bine, bine, dar de unde ştii tu cum de petrec noaptea pe stepe.

— M'am gândit sau am visat Babule. Nu ştiu.

Domnişoara Maruca vorbea acuma repede, precipitat, fără să vadă că mănâncă din cuvinte, din cugetul ei ce nici aşa nu putea să-l spună limpede.

— Marucă, eu mă duc în târg.

— Bine Babule. Sărutmâna.

Babu nu o auzi zicându-i sărutmâna, plecase.

— Doamne !?... se întrebă, oftă sau gemu domnişoara Maruca.

— Babule, tot aşa era „meşterul", spuse Tito îngrozit.

— Tatule, dar ea nu l-a cunoscut. Nici n'a auzit de el.

— Ce-o fi Babule ? Tito era schimbat complet la faţă. Nu-l mai recunoşteai. Pălise şi părea că îmbătrânise cu zece ani.

Din geamlâc perdelele de praf ca nişte draperii atârnau deasupra Oborului, albastre. Oborul părea un teritoriu nereal, depărtat şi inabordabil.

Domnişoara Maruca încremenise cu ochii ei verzi pe urmele carelor ce eşiseră cu zeci de ani înainte pe bariera oraşului.

Târgul-din-Vale e pustiu. Toţi sunt închişi la ei şi în ei. Oamenii periseră depe pământ. Aerul devenise dens şi vâscos. Atunci apăru seara. Nemaipomenită. Imensă ca o catedrală. La început roşie ca un incendiu, apoi albastră ca cerul. Mavrodolu emitea valuri-valuri de lilieci peste Târgul-din-Vale. Viaţa nu mai exista pe glob. Liliecii s'au încleiat în aerul vâscos ca gudronul. Domnişoara Maruca se uită alung la spectacol, apoi umerii îi sunt apucaţi de un tremur uşor.

— Doamne !?...

— A tras oblonul, Auziţi !

— Taci, se încruntară Tito cu Lena.

Flacăra lămpii tremura. Atmosfera era destul de încărcată. Reflexele de lumină făceau minunate jocuri de clar-obscur pe feţele lor. Un fluture de lampă, atras de lumină, se isbi de sticlă. Se auzi cum jucăria lui de k.tină arde la temperatura sticlei încinse.

Domnişoara Maruca se auzea venind. Foşnetul rochiei ei de mătase şi târşâitul cipicilor dădea impresia unui fâlfâit de aripi, mari, moi.

— Sărutmâna tatule, Lenă şi Babule.

Înaltă, uriaşă, în cadrul uşii primind lumina de jos, apariţia ei produse panică. Pentru un moment, rămaseră uluiţi. Efectul de lumină era ciudat. Domnişoara Maruca părea că stă cu un lat de palmă deasupra podelei. Părul ei lucea aureolând-o. Ochii se înecaseră în verdele lor de sargasse.

Nici nu o văzură când se aşeză pe scaun.

— Mănâncă, Marucă.

— Tatule, nu pot.

— Cum vrei Marucă, nu-i nimic. Apoi revenind rugător :

— Marucă, barem ia ceva numai să nu stai, că mă doare inima.

— Tatule, tatule, dece nu mă laşi...

— Nu te supăra Marucă.

Niciun sgomot. Nimic. Domnişoara Maruca îi privea cum mănâncă. Masa se sfârşi. Tito se rugă cu mâinile făcute ghem la piept şi capul frânt din grumaz.

— Noapte bună tatule, Lenă şi Babule...

— Noapte bună Marucă !

A doua zi Tito cu Babu lucrară până la prânz. Ca de obiceiu, domnişoara Maruca nu eşi de dimineaţă. Tito, după ce se spălă, trecu la masă. Lena cu Babu la fel. Stăteau liniştiţi, aşteptând. Fiecare cu gândul lui ascuns, care cu toate astea se putea citi limpede pe faţa lor muncită de griji. Trecură două-trei minute şi Tito termină probabil ce avea de gând, că ridică privirea şi văzu că domnişoara Maruca nu venise. Se uită puţin la Babu. Babu se uita şi el la Lena care plângea. Niciodată ea nu întârziase la masă. Oare domnişoara Maruca uitase că timpul merge şi nu stă ca ea? Mai stătură puţin.

— Babule, zise Tito încet, du-te şi roagă pe Maruca să vie la masă.

Babu urcă scările de lemn. Se auzi cum bate la uşa domnişoarei Maruca. Urmă o clipă de linişte. Se auzi din nou ciocănitul. Iar nimic. Apoi clanţa scârţâi când Babu puse mâna pe ea de deschise uşa. Şi atunci :

— Tatule !... Tatule !... răcni înuman Babu.

Tito intră în delir, răsturnă scaunul şi fugi pe scări. Găsi pe Babu în odaia domnişoarei Maruca, fugind dintr'un colţ în altul, cu ochii eşiţi din orbite.

— Tatule !... Tatule !!! Maruca... Maruca... a plecat ! Babu se bâlbâia şi se înăbuşea dispărând sub frică.

Anii mergeau înainte cu acelaşi ardoare. Nu pot să ţină seamă de necazurile oamenilor sau de faptul că dacă ei, anii, călătoresc, călătoreşte şi viaţa omului care se scurtează.

Familia Schiavoni nu reuşi niciodată să lămurească cazul domnişoarei Maruca. Dispărută, nu lăsase nici o urmă. Seara în jurul mesei în mijlocul căreia se afla lampa, îmbătrâniţi, Tito cu Babu (Lena murise). Afară se auzi un car, mai multe care, un şir nesfârşit de care. Ascultau tăcuţi.

— Auzi ?

Tito tresări şi împreunându-şi mâinile se uită la Babu şi lăsă să-i cadă capul pe marginea mesei. Se auzea un mormăit, apoi mai distinct şoapte :

„...n'avea grije de sufletele păcătoase şi fără curaj în faţa vieţii ci de cei ce acum călătoresc, rătăcesc sau pribegesc pe întinsul mărilor şi pământului. Ia-ne nouă prea multul şi dă-le lor o bucată de pâne şi o stea. Ai grije de ei, că sunt puţini, ai grije de..."

CRONICA DRAMATICĂ

TEATRUL NAŢIONAL: „Apus de soare".

Spaţiul restrâns al cronicei noastre ne opreşte să vorbim aşa cum am fi dorit s'o facem, despre valoarea literară a lucrării dramatice cu care Teatrul Naţional a înţeles să inaugureze noua stagiune teatrală.

O figură legendară din istoria neamului românesc a prins din nou viaţă pe prima noastră scenă, în clipe în cari se cade să păstrăm mereu vii în amintire faptele de vitejie ale glorioşilor noştri înaintaşi. Ştefan cel Mare, aşa cum a ştiut să-l prezinte Barbu Delavrancea, în „Apus de soare", prima operă din trilogia sa, păstrează, chiar şi înainte de a muri, acea măreţie specifică oamenilor cari, pentru binele Patriei, n'au timp să se gândească şi la micile sau marile lor suferinţi.

Apusul de viaţă al lui Ştefan cel Mare, aşa cum şi l-a închipuit Delavrancea, caută să fie umbrit de uneltirile câtorva curteni pe cari prea dreapta cârmuire a voevodului i-a împiedecat să se îngrijească de interesele lor personale.

Ştefan cel Mare însă, abea întors din glorioasa expediţie în Pocuţia, cu o rană gravă la picior, nu ia în seamă sfaturile medicilor cari îi prescriu o lungă odihnă, şi veghează ca dorinţele sale să fie întocmai îndeplinite.

Ajungându-i la ureche uneltirile paharnicului Ulea, care vrea să-l pună în scaunul Moldovei pe nevârstnicul Ştefăniţă — domnie care i-ar prilejui o prea bănoasă epitropie — falnicul voevod intervine la timp, înscăunându-l el însuşi pe viteazul său fecior, Bogdan.

Abea după aceasta primeşte Ştefan cel Mare ca doctorii să-i ardă rana, prilejuind o eventuală însănătoşire. Şi dacă Ştefan cel Mare acceptă aceasta, nu o face atât pentru a se vedea vindecat, cât mai ales pentru că simte că Ţara mai are încă nevoe de el.

Seninătatea cu care Voevodul îndură chinurile la care e supus, arată încăodată aluatul de adevărat erou din care a fost plămădit.

Moartea lui Ştefan cel Mare este cu atât mai luminoasă cu cât ea coincide cu potolirea unei răscoale a câtorva dintre boeri. Prin această potolire, Ştefan socoteşte că poate muri cu cugetul împăcat că şi-a făcut întreaga datorie către Patrie.

Barbu Delavrancea ne-a înfăţişat o figură de adevărat erou, ştiind să îmbine în chip armonios scenele de puternic dramatism cu acelea pline de duioşie dintre Voevod şi Doamnă, şi mai ales acelea dintre Voevod şi Oana.

Critica vremii a găsit anumite cusururi lucrării lui Delavrancea. I s'a reproşat astfel mai ales lipsa unui susţinut conflict dramatic. Nu vedem întrucât de întemeeate ar fi aceste acuzări.

Meritul mare al piesei lui Delavrancea este acelea că a isbutit să aducă pe scenă, în chip strălucit o întreagă epocă de glorie a neamului nostru, din fiecare scenă, din fiecare replică desprinzându-se un plăcut iz cronicăresc care sporeşte interesul pe care piesa îl suscită în rândul spectatorilor.

Entuziasmul cu care publicul a primit fiecare final de act, vine să arate cât de actuale au rămas aceste fermecătoare şi în acelaş timp înălţătoare patru acte, cari constituesc întreaga piesă.

In rolul lui Ştefan cel Mare a reapărut domnul G. Calboreanu, care la fel ca şi prima oară când a apărut în acelaş rol, a ştiut să redea întreaga măreţie a Voevodului cu un apus atât de luminos.

In rolul Doamnei, ni s'a dat ocazia să admirăm jocul reţinut şi plin de distincţie al d-nei Sorana Ţopa.

O adevărată revelaţie pentru toţi acei cari se încăpăţânează să conteste adevăratele valori a fost chipul în care d-na Eugenia Popovici Mateescu a interpretat rolul Oanei.

Felul în care dânsa a ştiut să redea fermecătoarea naivitate a fetei de ispravă cu sânge domnesc în vine a lăsat în umbră, bănuim, şi creaţia d-nei Marioara Voiculescu, interpreta de pe vremuri a aceluiaş rol. Rămâne acum ca Direcţia Teatrului Naţional să dovedească prin distribuiri cât mai dese ale d-nei Popovici-Mateescu, că ştie să aprecieze la justa lor valoare tinerele elemente de talent.

Remarcabil jocul d-lor Brădescu, Baldovin, Sorin Gabor şi Ulmeni.

Imputarea pe care-o vom face d-lui Bumbeşti, directorul de scenă, este aceea că n'a ştiut să strunească îndeajuns de bine restul distribuţiei, numeroşii pârcălabi, vornici ş. a. m. d. ce apăreau pe scenă aducând prea mult cu nişte eroi de operetă.

TRAIAN LALESCU

ECRAN

CINEMA CAPITOL: Abandonata.

Deşi conflictul pe care-l tratează actuala realizare a lui Mario Mattoli face parte din cele câteva leit-motive cari inspiră deseori regisorii, filmul „Abandonata" place, întrucât, graţie lui, Mario Matoli izbuteşte să ne înfăţişeze cu multă graţie o poveste de dragoste din timpul când noua invenţie a vapoarelor cu uaburi a lui Fulton mai prezenta nedumeriri.

Stefano, fiul unui armator îşi permite să se însoare fără asentimentul familiei, într'unul din porturile în care se oprise în timpul unei călătorii. Reintor acasă, prezintă familiei pe proaspăta ei membră, care cum se întâmplă deobiceiu în asemenea cazuri, este primită cu răceală. Nu fiindcă n'ar fi drăguţă ic, pentru că destinul a hotărît să nu facă parte dintr'o dinastie cel puţin egală cu a tânărului ei soţ.

Această descendenţă e însă repede uitată, întrucât instrusa izbuteşte prin felul ei de-a fi să câştige dragostea părinţilor soţului ei, care soţ, conform voinţei regisorului şi meseriei sale d earmator ,pleacă într'o călătorie, tot undeva pe mare.

In lipsă, sora sa îşi înşeală soţul cu o imprudenţă cari face desigur să râdă categoria nevestelor cari dela 1800 până acum s'au specializat într'acest divertisment.

Printr'o nefericită serie de împrejurări, soţia celui plecat care venise la locul adulterului ca să-şi anunţe cumnata, este surprinsă de soţul acesteia, căci întâmplarea face ca adevărata vinovată să lasă pe uşe cu o secundă înainte de-a-i apărea soţul.

Bineînţeles, elementul principal al acestui triunghiu nu declară adevărata situaţie. Iar, cea care abia apucase de-a fi iubită de noua ei familie este repudiată.

.....„Intr'o zi dragostea aceasta se topeşte ca un bulgăre de zăpadă, făcând loc unei drame înduioşătoare"...., scrie'n programul cinematografului Capitol....

Intr'adevăr, partea dramatică a filmului este şi cea mai dinamică, scenele familiare şi uşor plictisitoare dela începutul filmului fiind înlocuite cu câteva urmăriri prin ceaţă, într'adevăr palpitante scene, la realizarea cărora meritul regisorului este primordial.

De altfel „Abandonata" vine să spulbere impresie pe pe care ne-o lăsaseră câteva din ultimele realizări cinematografice italiene.

Aşa că plictisitoarea „Luiza" poate fi trecută în categoria simplelor accidente.

Cuprinzând pe afiş nume mai puţin atractive decât acelea ale Alidei Vali şi Fosco Giachetti, distribuţia este, totuşi, foarte bine aleasă, actorii francezi la care s'a recurs ştiind să se achite cât se poate de bine de rolurile încredinţate, Corinne Lucheur, George Rigaud şi Marie Denis interpretând cu multă sensibilitate aceste etern crâmpeiu din viaţa ce ade toate zilele.

ADRIANA NICOARA

NOTE germane

ANDREAS MRAZ

profesor la universitatea din Bratislava, publică, la Volk und Reich Verlag (Berlin-Prag-Wien), o carte revelatorie chiar pentru noi românii prieteni ai slavilor dela apus: *Die Literatur der Slovaken* (Literatura Slovacilor).

Despre slovaci știam câteceva. Din cetite, din auzite și dintr'o serie de minunate vederi pe cari mi le adresase, pe vremuri, un amic, călător prin țara totului.

Dintr'o lucrare mai veche a lui H. Jelinek, La Littérature tchèque contemporaine — Cours professé à la Sorbonne en 1910 — (Paris, Mercure de France, 1912, știam că slovacii s'au așezat pe la anul 600 î. Chr. în locurile pe cari le stăpânesc și azi, că sunt un popor foarte înzestrat, sănătos, modest și muncitor, dar prea bun și pasiv, popor căruia veneticii îi spuneau pe față: „kasa nem étel, tot nem enber", adică, pe românește, „terciul nu e mâncare, slovacul nu e om".

Știam că acest popor a îndurat, secole de-arândul, împilările pe cari le-am avut și pe avem de suportat și noi și mai știam că atât Ludovic Kossuth cât și Alexandru Petőfi au fost slovaci.

Partea de istorie a literaturii slovace, profesorul H. Jelinek nu a neglijat-o în acel vechi curs, dar nici nu i-a avantajat pe frații slovaci.

TIDO I. GASPAR

Iată însă că profesorul universitar Andreas Mraz prezintă, într'un volum de 200 de pagini, o lucrare menită nu numai să informeze ci, mai ales să înfățișeze un destin: destinul cultural și etnic al unui popor care, împotriva multelor și grelelor vitregii ale istor ei sale și-a dovedit cu prisosință vitalitatea și drepturile la viață liberă.

Asemeni tuturor popoarelor mici, și cel slovac a urcat drumuri sp noase până la dobândirea independenței etnice și, asemeni tuturor popoarelor mici, și cel slovac a trebuit să-și mobilizeze toate forțele în vederea unui singur ideal: cel al rezistenței cu orice preț în fața dușmanilor încăpățânați să-l desființeze. Astfel literatura lui e o neîntreruptă și fidelă oglindire a istoriei sale.

DARA PROBLEMA

poate fi pusă și altfel, iară profesorul Mraz o formulează pregnant și valabil pentru toate popoarele mici:

„Suntem conștienți de faptul că operele de artă literară, precum și orice înfăptuire spirituală, își asigură, prin valoarea lor intrinsecă înainte de toate, interesul și înalta considerație a tuturora; dară, independent de aceasta, creația literară a popoarelor mici pierde când o compari cu literaturile națiunilor mari; ea e întâmpinată, deseori, cu neîncredere, e considerată drept inferioară, așa cum nici celelalte contribuții ale popoarelor mici la comunitatea umană nu provoacă vreun interes mai viu din partea altora. Și nu este dragoste de noi înșine și nici lipsă de modestie dacă socotim fenomenul acesta drept nesănătos pentru cultura omenirii; ba, ni se pare chiar necesar să accentuăm că nu se face un serviciu interesului, bogăției și puterii literaturii universale dacă, făcându-se o triere și valorificare, și prestațiile națiunilor mici, bine înțeles dacă o merită prin conținutul lor, sunt înglobate în viața literară universală. Mai vechea și mai tânăra istorie a literaturii mondiale ne învață în suficientă măsură că unii scriitori aparținând națiunilor mici au dăruit lumii, de repetate ori, opere cari depășesc cu mult totalitatea numerică mică a poporului din care se trag acești ceatori.

Ținem să observăm aci că istoria literaturii unui popor mic nu comportă asemănături cu istoria literaturii popoarelor mari. Literatura unui popor mic își are problemele și legile de tot speciale. Ea are altfel de legături cu viața-i istorică și cu destinu-i social și politic decât opera literară a acelor popoare cari au o misiune istorică largă și o viață mai bogată și mai diferențiată. O altă și tot așa de interesantă problemă care se impune și cetitorului de altă naționalitate este faptul cum literatura celor mici e obligată să lupte cu greutăți disproporționat mai mari decât literatura celor mari, cum i se asimilează și cum reacționează la influențele exterioare și streine. In desvoltarea literaturii popoarelor mici există faze în cari ele, popoarele mici, din grija pentru propria lor viață națională, se apără cu înverșunare împotriva modelelor sau imboldurilor streine. E limpede că o astfel de orientare unilaterală — oricât de întemeiată ar fi, — poate avea urmări periculoase pentru viața literară; poate duce la nivelarea și oprirea în loc a evoluției literare împingând-o de tot la periferia literaturii universale".

DEȘI INSA NAȚIONALA

și naționalistă în ultima ei analiză, deci tendențioasă (și ce poate fi mai frumos decât tendința cuiva de a-și afirma libertatea și, mai ales, nețesarul dor de libertate! (— tinerii dela rubrica de note literare din Timpul spre exemplu să fie convinși că suntem apărătorii unui ideal de libertate cu mult mai mare decât l-ar putea încăpea îngustele lor insinuări, — și apărătorii unui

ANDREI ZARNOV

umanism cu mult mai larg —), deci, deși naționalistă în ultima ei analiză și deși tendențioasă, cum e aproape totul ce rămâne creațiune valoroasă a spiritului omenesc, literatura slovacă nu a căzut, după cum dovedește cartea profesorului Andreas Mraz, în mediocrizare și amorțire.

Dela manuscrisul cu versuri slovace al lui Peter Benicky (1603—1664), descoperite târziu și publicat abea în 1873 și până la nuvelele și romanele lui Milo Urban (n. 1904) sau sonorele ritmuri ale lui Andrey Zarnov (n. 1903), drumul acestei literaturi a fost o dârză cucerire, treaptă cu treaptă, a celor mai frumoase culmi.

NUME CA

Anton Bernolak (1762—1813), Jan Kollar (1793—1852), Mathias Bel (1684—1749), Ludovit Štur (1815—1856), Jozef Miloslav Hurban (1817—1886), Svetozar Hurban-Vajansky (1847—1916), Pavol Orszagh-Hviezdoslav (1849—1921), Jozef Škultety (1853), Martin Kukučin (1860—1928), Martin Razus (1888—1937), Tido J. Gaspar (1893), Ivan Krasko (1876), Janko Jesensky (1874), Valentin Beniak (1894), Jozef C. Hronsky (1896), Jan Smrek (1899), Emil Boleslav Lucaci (1900), Andrei Zarnov (1903), Milo Urban (1904), iar dintre mai tineri Ludo Ondrejov, Margita Figuli, Ștefan Graf și Ferdinand Gabaj, — înseamnă tot atâtea avânturi ale sufletului slovac.

Urmărind evoluția literaturii slovace dealungul marilor curente spirituale europene (reforma, umanismul, clasicismul, romantismul, realismul, modernismele toate, etc.), profesorul Andreas Mraz a ținut socoteală de specificul etnic al poporului său și a realizat o sugestivă frescă a literaturii cu care poporul slovac se așează cu cinste în rândul neamurilor creatoare ale lumii.

Regretăm că, în textul acestei cărți nu există decât de tot puțin și text literar citat din auorii prezentați. Cartea ar fi câștigat apreciabil, iară cetitorul și mai mult.

TRAIAN CHELARIU

Note franceze

La cafeneaua Lipp, în piața Saint-Germain, publicul nu s'a schimbat. I-adevărat că André Billy se află la Lyon, dar Thérive e aci, Brice Parain la fel și mai ales Picasso. Pictorul lucrează mult și vinde mai mult încă.

Un amic îi spunea deunăzi: Picasso, ar trebui să-ți scrii viața.

— Viața mea, dece viața mea? Ce reprezintă?

— Reprezintă 500.000 de franci.

La care Picasso a tăcut. Poate că și-a adus aminte de vremea când răspundea celor ce-l întrebau dinaintea unuia din tablouile sale cubiste: Ce reprezintă asta?

— Asta reprezintă o sută de mii de franci.

Na uitat însă, cu siguranță, că un grup de editori străini îi propusese o jumătate de milion ca să-și scrie istoria vieții sale. Dar a refuzat cu dispreț.

Parisul a prilejuit un mare succes expoziției pictorului german Arnold Breker. Unui străin care se mira, i-a răspuns un parisian:

— Nu e nimic extraordinar într'asta. Lucrurile frumoase n'au lăsat niciodată nepăsător publicul francez. E atât de adevărat, încât se poate spune că tot ce-i realmente viu în artă își găsește o patrie la Paris.

Așa a fost cu Goethe, cu Hölderlin, Novalis și Nietzsche și cu mulți alții.

Institutul german din Paris pe care-l conduce d. Eptiny, un om de gust și vechi prieten al literelor franceze, publică o revistă: „Caietele franco-germane", redactate în franțuzește și nemțește.

Pe când prima revistă europeană redactată în marile limbi europene? Ce frumos lucru ar fi să se poată publica lunar, într'o revistă, cele mai bune versuri germane, franceze, italiene, spaniole, românești. O revistă de poezie pură.

La „Lipp" și la „Deux-Magots" se și discută, dar hârtia se face tot mai rară și comunicațiile întâmpină destule greutăți.

D. Bernard Grasset a publicat de curând un volum: „Les chemins de l'Ecriture". E o culegere de esseuri și articole apărute în presa franceză din ultimii ani. Toate aceste studii tratează despre opere ale spiritului.

A face operă de spirit, a creia — iată ce interesează pe marele editor parisian, care se simte stânjenit să se exprime într'o operă personală, fiindcă în materie de artă e foarte pretențios. Aproximativul nu l-a satisfăcut niciodată.

Exemplul lui Grasset ne aduce până aproape de tot de secretul Parisului: el se chiamă calitatea. Să vrei mereu cea mai înaltă calitate și să nu fii niciodată satisfăcut cu ce-i lesnicios, eftin.

Nu este aceasta chiar definiția gustului?

Câți oameni de gust sunt pe lume? Americanii cari aveau obiceiul să facă tot soiul de anchete, ca să știe dece femeile râd mai tare între unsprezece și miezul nopții, dece bărbații de cincizeci de ani preferă cabului bicicleta, etc., n'au îndrăznit să-și pună vreodată această întrebare asupra gustului, ceeace... nu-i de mirare

Cine va scrie odată istoria gustului în materie de artă? Ar fi un subiect de mare însemnătate. Se va constata o decadență a gustului care coincide cu progresul democrației.

Prostul gust al proaspeților îmbogățiți e înspăimântător, la Paris și aiurea. Și gustul începe cu mobilierul. Arătați-mi apartamentul vostru și vă voi spune cine sunteți.

Astăzi Franța, datoare să-și să-și caute sprijin în elita ei, încearcă să-și ameliureze gustul, în toate împrejurările. Trebue spus că pe planul spiritului a știut întodeauna să-l păstreze.

Goethe spunea că opera lui nu va fi niciodată populară. Editorul lui Mallarmé n'a vândut o mie de exemplare din „Poésies" în douăzeci de ani. Montherlant cel mai mare scriitor francez are șase mii de cititori care-l urmăresc și poate că jumătate doar îl înțeleg.

Ultima operă a lui Montherlant, apărută în Iulie 1942 se intitulează: La Vie en Proue. **Texte pentru tineret. Montherlant reunește aci texte de importanța unor** „Lettre d'un Père à son fils" **și** „La gloire du Collège".

Să te depășești, să te înalți, să disprețuești ce e josnic — **iată ce s'ar putea numi cuvinte de ordine ale acestui om care-i unul din rarii reprezentanți ai valorilor aristocratice. Nici nu sunt altele pentru cine ia în serios viața sufletului și a spiritului.**

D. Gaston Gallimard se ocupă acum de cinematograf, cum s'a ocupat de editură, alegându-și colaboratori excelenți. Roland Tual și Denise Tual sunt cei cari conduc această nouă casă cinematografică franceză.

Toți cunoaștem filmul „Quai des Brumes", dar foarte puțini știu că acest film a fost conceput de Denise Tual, care întemeiase la Paris, în 1936, primul birou de studii cinematografice pe continent.

D-na Tual e fiica editorului Piazza, care a știut să fie un inovator al ediției de lux, în Franța.

Denise Piazza-Tual aduce cinematografului francez un serviciu asemănător, cucerind înainte de război chiar piața celor două Americi. Rețeta ei era simplă: trebue să faci filme scumpe.

In Franța un film costa în mijlociu 1.500.000 de franci și aducea vre-o zece milioane. „Quai des Brumes" a costat 5 milioane și a adus alte 200 câștig.

Denise Tual mai spunea: trebut să faci filme bune.

Ceeace e altă poveste.

Filmul e o plantă care aparține familiei romanului. Legile lui sunt aceleași, dar greu de definit. Pe când un Aristot care să ne dea o artă cinematografică?

Pân'atunci să ne mulțumim cu aceste două adevăruri:

1) Un film, ca și un roman, creiază viață: asta se chiamă atmosferă, ambianță. Tonalitatea filmului trebue dată odată cu prima imagine.

2) Filmul, ca și romanul, naște din punerea în acțiune a unor forțe. El trebuie să se desfășoare cu aceeași vigoare ca o bună partidă de șah.

Nu e o întâmplare că se fac cele mai bune filme în țările unde nasc cele mai bune romane.

D. Gaston Gallimard are multe șanse să facă filme bune, dar să nu se încreadă în literatură.

Primul lui film, realizat în 1936, de dragul Valentinei Tessier, a fost neisbutit, cu toată punerea în scenă a lui Jean Renoir, din cauza subiectului: *Madame Bovary.*

Dar d. Gallimard are o scuză: n'o cunoștea încă pe Denise Tual

RAINER BIEMEL

Pasăre întoarsă

Stau prea înalți la întoarcere-acești munți
și vămile cu lacăt de aur închise.
Melancolia curge ca o apă pe frunți
și orele, zilele, toate mi se
par ca niște anotimpuri mohorîte
care culoarea nu-și schimbă
și cărora gustul li-e mereu același
ca o picătură amară pe limbă.

Mai port sub aripi cenușă din steaua
ce mi-a luminat exodul trecut
și la piept, lângă inimă, rămășița gloriei
din steagul căzut.

În ureche însă tot mai caldă sună
amintirea vechilor balade ale
satului și mai stăruitoare
melodia pădurilor natale.

O, diminețile când văile fumau
tutunul lor de neguri și de prin florării
sprintene se deșteptau cu basmul pe ochi
surorile mele pentru sborul de zi!

Aștept, aștept vântul care va bate
spre țara aceasta și voiu pleca.
E'ngropată acolo inima copilăriei
cu tot destinul nostru în ea.

GEORGE POPA

NOTE italiene

GIOVANNI PAPINI

în calitate de reprezentant al scriitorilor italieni la „Asociația occidentală europeană a scriitorilor" — la care e chemată și România să contribue la apropierea dintre scriitorii națiunilor europene — care a avut loc la Weimar, a ținut la 26 Martie a. c. un substanțial discurs despre „Realtà, classicità e universalità della letteratura italiana", trasând în puține linii caracteristicele literaturii italiene.

Papini pleacă dela credința că victoria definitivă de mâine a armelor va duce în mod necesar la unitatea spirituală a Europei. Aceasta nu înseamnă dominarea unei singure culturi și înăbușirea celorlalte: fiecare națiune trebue să fie prezentă cu tot ce are ea mai originar și mai autentic în înfrățirea spirituală a popoarelor europene.

Literatura italiană își va păstra mai departe caracteristicele imprimate de cele două milenii de glorioasă existență; „realtà, classicità, universalità".

GIOVANNI PAPINI
văzut de Ardengo Soffici

„Geniul italian — spune textual Papini — a căutat întotdeauna, în artă și în gândire, viul, concretul, efectivul, adică adevărul. Literatura noastră nu e o literatură de osândiți, adică de oameni cari visează mereu la „evadare". In loc de a supune realitatea visului, italienii se servesc și de vis chiar, pentru revelarea realității".

Trebue să lămurim însă că această dragoste de adevăr pe care Papini o enumără cu atâta mândrie printre notele predominante ale literaturii țării sale nu e tot una cu verismul, crud de cele mai multe ori și coborîndu-se și la trivial câte odată.

Definiția acestei realtà o dă tot Papini: este „realul văzut sau interpretat de geniu în însăși esența sa, adică un real mai real a propriei realități".

A doua trăsătură e „classicità", noțiune care nu numai că nu se acoperă, dar e deseori opus clasicismului și mai ales neoclasicismului.

Intors spre cultura antică de două ori — în epoca lui August și în timpul Renașterii — spiritul italian n'a restaurat ceeace i se părea învechit, nici n'a imitat formele ideale încremenite ale unei străvechi culturi — mai sunt și astăzi oameni cari coboară fenomenul Renașterii la o simplă copie a trecutului antic ci a suferit o transformare mult mai complexă, echivalentă cu a unei învieri, cu a unei noui vieți insuflate de misterioasa undu-ire a istoriei.

„Clasicita înseamnă pentru noi creația liberă a sufletului care se inspiră din experiențele interne și din frumusețea din afară, înseamnă adică armonie, e sinteza dintre furtuna romantică a pasiunilor și disciplina formei și a legii, sinteza dintre avântul inspirației și ceeace numea Dante: „il fren dell' arte" (frâul artei). Forma nu e totul și nici legea, dar fără una sau alta nici chiar substanța cea mai bogată nu poate fi în întregime descoperită și nici nu poate dura".

Universalitatea, *cel din urmă caracter al literaturii italiene se poate foarte bine confunda cu credința catolică (cattolicità).*

„In marile noastre epoci naționalismul și universalismul coincid. Italia e într'adevăr ea însăși numai când își asumă mai presus de ea o însărcinare universală care poate fi, rând pe rând, politică, religioasă sau estetică. A fost politică în timpul imperiului roman și acum cu Fascismul, religioasă cu Biserica romană, plastică și literară în epoca umanistă și a Renașterii.

Și pentru aceasta civilizația italiană e de secole o civilizație esențial catolică în dublul sens al cuvântului".

Spune mai departe Papini că atmosfera celor Patru Evanghelii, interpretate în spirit franciscan, amintește mai mult Grecia decât Vechiul Testament. Tema Nunții din Caana, a vinului și a vieței, a bucuriei, a Invierii, e foarte apropiată de anticul elenism. „Catolicismul e sinteza voită de Dumnezeu a revelației Evangheliei—nedesfigurată de ascetismul oriental și african — cu lumina gândirii grecești și cu structura ordinei romane. Este, deci, mult mai european decât palestinian".

Structura noastră ortodoxă ne împiedică a adera întru totul la ideile scriitorului italian în privința catolicismului. Le-am citat pentru a nu știrbi nimic din simetria gândirii lui Papini și a face imposibilă înțelegerea concluziilor la care se ajunge.

Definit astfel catolicismul, e ușor de înțeles cum poate fi confundat cu tendința universalistă a literaturii italiene. De aceea catolicismul nu s'a opus mișcării artistice și filosofice, mai bine spus revoluției, din Renaștere, ci a căutat întotdeauna să împace pe om cu Dumnezeu.

Acestea — realtà, classicità e universalità — sunt bunurile pe care literatura italiană le va aduce marei înfrățiri spirituale dintre națiunile Europei.

CONSTANȚA TUDOR

Cronica plastică

AMATORI de ARTĂ, PUBLIC și ARTIȘTI

Răsfoind rarele reviste franceze, — ce le mai poți găsi astăzi pe la noi — ne-am oprit mișcați în fața unei scurte dări de seamă.

La Marsilia, în parcul unui castel, proprietara, contesa *Jean Pastré*, care și-a închinat viața în folosul artiștilor — cititi desluș t — și-a închinat viața *pentru a veni în ajutor artiștilor* prin mijlocirea operei cu nume semnificativ și încântător „POUR QUE L'ESPRIT VIVE", a dăruit perdelele sale de tul și draperiile de pe scara principală a castelului ca să 'mbrace zânele „Visului unei nopți de vară".

Piesa lui Shakespeare a fost montată în parcul castelului cu concursul membrilor breslei de artă: pictori, muzicieni, actori, desenatori și literați. *Ca să nu moară spiritul,* s'a comandat o noapte cu lună și s'a renunțat „o lună" la iluminarea întregului castel, în favoarea unei singure nopți. Aripele diafane ale zânelor aveau nevoe de scântei; ca să nu moară spiritul, ar putea fi și la noi, titlul unei miraculoase asociații. Acum când spiritul e târît în toate cocloarele și e forțat să se ascundă, pentru a nu pier..

De fapt, spiritul, impalpabilul amic, atât de caracteristic Franței, nu ne e străin nici nouă „Țărani de pe malurile Dunării", adesea regi ai humorului, nu îndestul de tari să sacrificăm însă bunurile noastre pământești, *pentru un ideal de artă,* o căutare riguroasă a perfecțiunii!

Amatorii noștri de artă se împart în două: cei care îndrăgesc un artist și-l răsfață peste măsură, stricându-l, și cei care nu cumpără decât semnături, reputați bine stabilite, tablouri catalogate „de tout repos". Curajul riscului le lipsește, se tem chiar dacă o pictură mai îndrăsneață ar putea să le placă, să și-o agațe pe perete; se tem să-și rîște banii pe un lucru ce ar putea f. dezaprobat. In timp ce amatorii nr. I îmbrățișează cu beatitudine orice fleac, semnat de odorul lor, amatorii nr. II scuipă, se leapădă de orice tablou sau statue ce le-ar putea turbura digestia, bunul mers al tihnei familiale.

Intr'o expoziție, o doamnă a admirat odată un pastel de o neobișnuită calitate artistică. **S'a învârtit în jurul său vreo 2—3 săptămâni,** apoi rușinată după ce se învoise să-l cumpere i-a mărturisit artistul: „Să nu te superi, dar nu-l mai iau, mi-e teamă de ce va zice lumea — mie îmi place — dar nu pot să sufăr să-mi dezaprobe tablourile de pe pereți, cei ce-mi intră'n casă".

De ciudă, bietul pictor își luă pastelul și-l nimici. Imi spunea cu amărăciune mai târziu, că nu crede să-i mai fi reușit vreodată unul de aceeași calitate...

Ceeace e mai ales condamnabil la noi, e contactul permanent cu publicul în expoziții. Faptul că de public depinde succesul bănesc, dăunează conștiinței artistice. Diferitele și-retlicuri, subterfugii și artificii pe care e nevoit artistul să le adopte ca să iasă bine la vopsea, sunt deadreptul desgustătoare.

Orice atitudine revelată de tablou trădând o intenție servilă a artistului, față de public e un pas către „moartea artei".

R. LADEA — **Mama**

Nu odată am auzit și ascultat reproșurile amare aduse vânzătorilor de tablouri din Paris, printre care și ale cunoscutului AMBROISE VOLLARD, descoperitorul lui CEZANNE, cel dintâi care a avut „neobrăzarea" să riște o expoziție a lui. De câte ori mi s'a spus că s'a îmbogățit pe spinarea descoperirilor făcute?...

Ei și, ce poate să privească pe pictorul *adevărat,* acest lucru? Mă'ntreb întrucât îl atinge pe MATISSE faptul că tablourile lui au ajuns la o cotă fabuloasă?! Astăzi, când reputația lui e bine stabilită? Omul lucrează liniștit și pe cât de modest, pe atât de înaltă conștiință artistică are. In loc să doarmă pe lauri, așa cum prea adesea fac pictorii noștri care și-au găsit „maniera" mai bănoasă, el trimite prietenului său bun, PALLADY, mici schițe înfățișând tablourile în curs, cerându-i părerea asupra lor. De necrezut, nu-i așa, marele MATISSE, pentru ale cărui cele mai mici pete de culoare încremenesc amatorii și snobii lumii întregi; autocritica sa nu are suficiența să-și spue că e fără greș ci, ca un școlar cuminte și conștiincios, își verifică impresiile pe lângă un camarad competent. Iată atitudinea de netăgăduită nobleță pe care un artist în cel mai înalt sens al cuvântului, trebue să o aibă.

Sunt ferm convinsă că prea multele comenzi, idolatriile exagerate, banii de care dispune cu ghiotora un artist — îl strică!

Nu știu, zău, dacă lupta și sărăcia dintr'un anume punct de vedere, nu-i șede mai bine; e preferabil, oricât de rău considerat ar fi faptul îmbogățirii unuia pe spinarea celuilalt, ca artistul să nu fie în contact direct cu amatorul, ci prin mijlocirea unei terțe persoane să i se dea tablourile în comerț. De aceea consider o galerie de pictură ca aceea a CAMINULUI ARTEI deschisă în vara asta ca o adevărată binecuvântare pentru artiști, gestul acelora care au înfăptuit-o trebue imitat, chiar cu riscul îmbogățirii pe spinarea pictorilor. E preferabil ca un artist să rămâe cu conștiința curată și cu bani mai puțini.

LUCIA DEM. BALACESCU

LUDOVIT ŠTUR

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TIPURI de pe malul DAMBOVITEI

de PAUL I. DANIEL

DOAMNA CU CĂŢELUL

In afară de tipurile „standard" care rezistă viguros vicisitudinilor, mai sunt altele multe situate la marginea unei categorii flotante cu caractere variabile şi nedefinite şi de aceea greu de etichetat. Acestea sunt exemplare rare cari aparţin unei faune altădată exuberantă, acum în curs de dispariţie.

Cine, de pildă, ar putea recunoaşte în femeia grăbită, cu alură sobră şi îmbrăcămintea aproape severă, pe una din figurile cele mai reprezentative, pe mult comentata şi mult criticata „doamnă cu căţelul" a cărei excesivă şi sgomotoasă eleganţă umplea acum câţiva ani străzi, cafenele şi cofetării? Doamna şi căţelul — care în multe împrejurări era ditai dulăul — era un fel de echivalent sereal şi faptic al Doamnei cu camelii. Genuri diferite — e drept — dar care situate fiecare în imensul dulap, care cu puţină bunăvoinţă ar putea reprezenta timpul în sertarul cu eticheta epocei respective, se puteau reduce la aceiaşi ostentaţie, acelaş cabotinism, aceiaşi poză. In fond, numai atitudinea diferă, între două puncte de vedere identice. Deosebirea era pur formală.

Astfel, există în genul grotesc tipul doamnei cu forme mai mult decât ample, îmbrăcată strident, care trage cu o vehemenţă demnă de o cauză mai bună de un biet animal istovit de bătrâneţe, gâfâind de astmă, sufocat de trai bun, — tot atât de gras ca şi stăpâna, — încărcat cu funduliţe şi zurgălăi. Impreună, ar putea fi simbolizaţi printr'o paranteză urmată de un punct. Paranteza se opinteşte grăbită pe tocuri prea înalte, suflând din greu din cauza căldurei şi din multe alte cauze. — Punctul o urmează resemnat, — filosof bătrân şi sceptic — care a văzut multe şi care ştie că nu rezistenţa lui va schimba faţa lumii.

Din când în când se opreşte — de preferinţă lângă un gard, sau la rădăcina vreunui copac, — pentru îndeplinirea anumitor îndatoriri pe care perversitatea omenească nu l-a învăţat încă să le ascundă. Atitudinea parantezei lasă atuncea două posibilităţi: sau întoarce capul jenată, făcându-se că nu vede şi nu ştie, roşind pe cât i-o îngăduie fardul, trăgând de sgardă şi îmbărbătându-şi odorul cu fel de fel de promisiuni:

— Hai, Pufişor, vino mai repede, chéri. Te rog. puişorule, nu face pe mămiţica ta să te aştepte!

Sau se opreşte şi ea, încremeneşte pe loc şi îl îneacă în priviri tandre înmuiate de duioşie. Dar în sfârşit, rezultatul e acelaş. Operaţia s'a terminat cu succes şi paratenza o porneşte fericită legănându-se pe picioarele groase şi scurte care ies din rochia şi mai scurtă, urmate de punctul satisfăcut care zornăie din zurgălăi, dă din coada stufoasă pe care se leagănă moţul roşu legat de stăpâna prevăzătoare împotriva deochiului.

O altă variantă este tânăra doamnă cu silueta elegantă, taior sport şi vulpe argintie, care se înghesuie cu orice preţ între 11 şi 1 pe Calea Victoriei, anume pe unde e mai multă forfotă, cu mâna pe gâtul unei namile care-i ajunge aproape de umeri, pe care la prima vedere o iei sau drept un viţel scăpat prin minune din herghelia maternă, sau drept un lup refugiat din desişurile pădurei, sau drept unul din acele animale de junglă cu rezonanţe sălbatice şi mângâietoare cu care ne-au obişnuit filmele cu Doroty Lamour.

De obiceiu, aspectul fioros al namilei nu este decât o aparenţă. In fond, însoţitorul nu este decât un decorativ şi stupid Dog danez, un filosof şi greoi Doberman sau un resemnat Saint Bernard depeizat de bulevarde şi maşini şi de forfotă, purtând în ochi nostalgia piscurilor înzăpezite ,a prăpastiilor perfide şi a căldurii binefăcătoare a cabanelor de munte.

Aceste biete animale par preocupate, frământate de o problemă a căror soluţie nu o pot găsi. Ce explicaţie şi ce justificare ar putea găsi snobismului care le-a adus din codrii ancestrali în forfota bulevardelor, pe lunecuşul străzilor, sub ameninţarea maşinilor, în fustele stăpânelor? Deaceea Boby, Tom sau Dick au renunţat de mult să se mai mire sau să se întrebe despre rosturile lumii în care au fost svârliţi. O iau prin urmare, aşa cum este şi păşesc exilaţi, docili pe bulevarde stăpâniţi de o mână fragilă pe care o urmează cu mândria frumuseţii şi puterii lor.

Odinioară, în pădurile natale picioarele lor puternice şi sprintene îi purtau peste munţi şi văi, acum îi plimbă prin decoruri citadine, turişti, resemnaţi în umbra stăpânelor parfumate. La urma urmei, merge şi aşa... Principiul estetic este salvat şi celelalte principii nu contează sau contează prea puţin. Şi sunt aspecte şi mai puţin decorative, dar mai curente — mai pline de acel miez ridicol şi simpatic, mai apropiat de noi, fiindcă conţine mai mult omenesc. De cucoana din tren, absorbită şi preocupată cu sălbatică exclusivitate de drăgălăşeniile unui oarecare Bubico sau Pufy, a avut grije savuros şi definitiv marele Caragiale. Dar atunci când în loc de unul singur intră în scenă doi, trei, patru şi chiar şase Pufy — s'a văzut şi asta, — atunci lucrurile se complică. Este un spectacol destul de frecvent, deşi nu destul de agreabil, cucoana purtând cu chinuită eleganţă în „lesă" câţiva pechinezi cari par multiplicaţi la infinit, adevărată legiune. In acest caz, atenţia trecătorilor trece toată asupra animalelor, stăpâna rămânând un simplu accesoriu al lor, ceeace probabil nu i-a stat de loc în intenţie.

Elementul psihologic în aceste studiate asocieri este tocmai invers, ca prin mijlocirea animalului atenţia să treacă asupra stăpânei. Câinele este de multe ori un intermediar mut şi inteligent care înlesneşte unele apropieri, altfel fără obiect şi mai ales fără subiect. In asemenea cazuri, conversaţia se desfăşoară după regule invariabile. Nicio fantezie n'a îndrăznit să schimbe ceva din discursul lor stabilit de secole printr'o convenţie tacită între ambele sexe.

— Ce căţel frumos! spune junele mângâind blana javrei, care-i aruncă priviri complice şi înţelegătoare.

In realitate, nimeni nu se îndoeşte cui se adresează... originalul compliment pe care o ipocrită bună cuviinţă o îmbracă în această haină indirectă. Introducerea s'a făcut, legătura s'a efectuat clar, limpede, scurt, eliminând implicit priviri ofensate şi aere dispreţuitoare uzuale în alte împrejurări asemănătoare dar directe. In locul unui mutism jignit, sau unui „vezi-ţi de treabă, domnule", mai mult sau mai puţin convins şi

convingător, respectiva consimte să răspundă, — fiindcă este doar vorba de odorul ei — câteva cuvinte în acelaş subiect şi în acelaş spirit. Conversaţia se angajează în sens unic şi ce se întâmplă apoi nu mai interesează. Probabil că nimic prea din cale afară de nou. De câtva timp încoace, e drept că lucrurile s'au cam schimbat sau par ca şi cum s'ar fi schimbat, fiindcă în realitate orice schimbare se reduce la aparenţa ei. E adevărat că n'au dispărut nici doamnele şi nici câinii, ferească Dumnezeu. Ba nu s'ar putea spune nici cel puţin că s'au rărit, fiindcă au rămas destule şi destui. Atunci când sunt văzuţi împreună, este reconfortant de constatat pentru vreunul din pesimiştii iremedialibili care mişună actualmente sau prentru vreun alarmist care caută cu lumânarea catastrofe înfăptuite sau cel puţin în perspectivă că şi ea şi el îşi conservă aerul levent şi mina înfloritoare în ciuda unor restricţii. Stăpâna e tot atât de elegantă şi căţelul tot atât de grav. Dar parcă amândoi şi-au pierdut ceva din acel snobism distins care făcea din asocierea lor voluntară şi căutată ceva inefabil, complet, aproape clasic. Astăzi par uniţi de legături mai puţin accidentale, mai puţin lustruite.

Eri, doamna şi căţelul erau două simboluri, sau mai bine zis un simbol cu... două capete. Astăzi sunt două fiinţe, două entităţi distincte, două individualităţi strict conturate. Amândoi trăiesc în acelaş ritm, la altitudini şi amplitudini diverse, toate ramificaţiile, toate dibuirile şi toate tentaţiile care alcătuiesc în complexitatea ei drama omului modern. In această învăluire intră omul şi animalul, factori diverşi dar de aceiaşi însemnătate, chiar când sunt şi unul şi altul... de lux. Şi tragismul care pluteşte peste eleganţa şi frumuseţea femeii se reflectă şi în privirile animalului, dându-i acea expresie nedefinită şi tulburătoare, stigmat al unei epoci întunecate. Exuberanţa stăpânei şi guduratul javrei apar astfel factice, iluzorii.

De câte ori văd o doamnă purtându-şi eleganţa cu indubitabile indicii de surogat şi fabricat în serie în tovărăşia unui superb şi selecţionat exemplar canin, trebuie să mă gândesc la o uriaşă mistificare. Prefer nepăsarea naturală şi inconştientă a coteilor vagabonzi, singurătatea mândră a câinelui ciobănesc inaccesibil şi regal în turnul de fildeş al stânei, mândriei înfumurate şi decorative a diverşilor urşi polari, transplantaţi — „cu mari sacrificii..." — în climaturile noastre sau produselor hibride ale nenumăratelor încrucişări artificiale care poată în priviri toată josnicia şi tot oportunismul vicios al corciturilor. Cât despre stăpâne, care îşi revarsă în cascade atenţii şi giugiuleli echivoce asupra unor fiinţe, care deobicei nu prezintă decât avantajul că sunt veşnic la îndemână, că au patru picioare şi că nu pot să vorbească, poate şi-ar găsi pentru excesul lor de sensibilitate un debuşeu mai demn... Ar putea scrie versuri sau fabrica prăjituri la acelaşi climat şi cu aceiaşi intensitate. Nu vom critica niciunul din fundamentele firesti ale afecţiunei care leagă omul şi animalul, dar spectacolul unei javre îmbuibate cu bunătăţi, — reumatică de bătrâneţe, arţăgoasă, acră, plină de toane ca o fată bătrână, copleşită de atenţii şi giugiuleli ca un convalescent, este tot atât de revoltător ca orice nedreptate socială.

Colecţia Muzeului Literaturii Române

Lucian Blaga şi teatrul său

(Urmare din pagina I-a)

Iar pe Lucian Blaga, hotărât, nu-l pot vedea altfel decât ca zodier, ca cetitor în stele. E în toată atitudinea lui, în toată poezia, filosofia şi dramaturgia lui, o atât de uriaşă putere de a absorbi în sine şi de a pricepe marile linii de armonie ale cosmosului, de a simţi liniştit cum ele trec prin oameni, prin soarta lor, venind din începuturile universului şi ducând cine ştie către ce finalităţi, către cine ştie cari ţeluri înţelepte ale lumii, — încât nu-l poţi defini mai bine decât ca un laic şi modern cetitor de zodii. Şi mă gândesc câte odată dacă nu cumva de aceea se înmulţesc atât de mult poeţii în timpurile moderne, faţă de cei mult mai puţini la număr, de acum câteva veacuri, tocmai fiindcă ei nu se mai pot face acum adevăraţi zodieri, tocmai fiindcă această profesiune şi menire astăzi nu mai există..

Lucian Blaga e însă una din cele mai pure şi mai grandioase întrupări ale cetitorului în stele de astăzi. Vocaţia lui e atât de puternică încât a sărit până acum în ochii tuturor criticilor. D. Bazil Munteanu l-a numit bunăoară poetul misterului cosmic. E foarte just şi totuşi numai o parte din adevăr. Lucian Blaga simte în adevăr, puternic ca puţini alţii astăzi, tainele lumii. Nu rămâne însă numai la fiorul în faţa lor. La fel ca vechii zodieri, el are convingerea că tainele lumii nu plutesc numai ca un abur fluid în univers, ci că sunt scrise pretutindeni, există ca semne, că ele pot fi descifrate deci. Dar semnele acestea, neflind iscodite de gândul oamenilor, sunt totuşi tare ascunse de înţelegerea lor şi numai cu anevoie, şi numai cei cu har le pot pricepe. Convingerea aceasta e minunat cristilizată în poezia Rune — şi fiindcă nu se poate vorbi nici chiar despre dramaturgul Blaga, fără să faci delicte de poezie, daţi-mi voie să fac şi eu numai unul, cetindu-vă începutul acestei poeme pline de înţelesuri:

In chip de rune, de veacuri uitate,
poart'o semnătură făpturile toate.
Slăvitele păsări sub aripi o poartă
în liturgice sboruri prelungi ca viaţa.
In slujba luminii, urnă fără de toartă,
luna şi-o ţine ascunsă pe faţa
vrăjită să nu se întoarcă.
Stane de piatră, jivine, cucută
poart'o semnătură cu cheie pierdută...

Dar această căutare şi descifrare de tainice semne nu e un atribut numai al poeziei lui Blaga, ci al întregii sale opere, al celei filosofice, ca şi al celei dramatice. Şi formele cele mai patetice şi mai vii, această căutare tocmai în opera dramatică a lui Blaga le ia.

Dacă Lucian Blaga este poetul destinelor cosmice să nu uităm că el este totodată dramaturgul grandios al celor mai temerare încercări româneşti de a descifra o parte din aceste taine ale lumii E dramaturgul lui Zamolxe. al Meşterului Manole, al lui Avram Iancu. Trebuia să fie astfel, şi ca poet, şi ca Român. Căci dacă un Paul Bourget, cu recele lui psihologism, cu analizele lui minuţioase şi totuşi extrem de comode în acelaşi timp, de mici fapte sufleteşti, se putea naşte mai curând ca oriunde în Franţa dela finele sec. XIX, un Lucian Blaga, cu simţul său faţă de tainele lumii, se mai putea naşte încă, mai degrabă la noi decât în altă parte. Căci în puţine literaturi populare trăieşte atât de viu sentimentul pierderii omului în pacea imensă a rânduielilor firii. Şi în puţine ţări europene se mai păstrează încă aşa de intact modul folcloric de a înţelege viaţa omului ca o fărâmă doar din viaţa armonică a universului.

Şi aici îmi daţi voie să spun o vorbă mare care, fireşte, ca toate vorbele mari, e cu risc: am convingerea că fiecare creator de artă e mânat în lume de un destin al lui, statornicit de forţe mai presus de cele ale sângelui, ale împrejurimii, ale întâmplărilor. Destinul lui Lucian Blaga a fost să întrupeze la noi sub diferite feţe, tipul omului care cu orice risc întreabă tainele lumii. L-a întrupat ca poet în propia viaţă a versurilor sale; l-a întrupat ca gânditor în atitudinea filosofică; l-a întrupat mai ales ca dramaturg în cele câteva uriaşe făpturi pe cari le-a dăruit teatrului nostru.

Nu e o simplă întâmplare faptul că întâia sa operă dramatică îl crează pentru prima oară la noi pe Zamolxis, profetul dac. N'a însemnat numai a începe cu începutul adâncurilor noastre în timp: cele ale strămoşilor noştri traco-daci. Ci înseamnă şi începutul începuturilor oricărei întrebări asupra tainelor lumii: aceea asupra Dumnezeirii, a felului cum se arată ea în lume şi cum o primesc oamenii. Zamolxis, întrupare a acelui spirit dac atât de legat de luminile curate ale lumii celeilalte, vrea să apere acest spirit de ispita de a se închina pietrii idolilor, materiei deci, la care ajunsese poporul său. Se retrage şapte ani în munţi, ca la întoarcere să-i poată aduce poporului, învăţătura despre Dumnezeul adevărat, de duh. In lipsa lui însă, oamenii, care pricep cu greu numai duhul pur, l-au crezut zeu şi pe el şi l-au făcut statuie. Dărâmându-şi la întoarcere propriul său idol de piatră, oamenii nu-l recunosc şi-l ucid ca profanator. De abia după moarte va izbuti să-i facă să-l recunoască şi să creadă în el ca duh în lumea duhului.

Şi iarăşi nu cred că e întâmplare faptul că a doua dramă a lui Blaga e Tulburarea Apelor. E drama unui preot român ortodox de ţară din Ardeal în veacul al XVI-lea, în timpul Reformaţiunii lutheriene.

Dar e mai mult decât atâta: e însăşi drama spiritului nostru popular sbătându-se între recele raţionalism al occidentului, dus la cea mai mare ascuţime a lui de către reforma protestantă, şi între viaţa plină, organică, a trupului şi sufletului nedesbinită, din ortodoxie. Şi mai e şi înţelegerea profundă, pe care o manifestă atât de sigură poporul nostru în viaţa lui, că orice apăsare violentă pe unul din talgerele acestei cumpene între trup şi suflet nu-l nimiceşte pe celălalt talger, ci dimpotrivă, îl ridică. In Tulburarea Apelor un popă ardelean de ţară e fascinat de duhul rece al Reformaţiunii. Nu mai vrea să ridice biserica satului, nu mai vrea să audă clopote, vrea să răspândească numai vorba măsurată şi clară a poruncilor din Wittenberg. Dar aici tocmai se ridică deodată talgerul celălalt: toate aceste învăţături reci nu pătrund în el pe căile spiritului, ci dimpotrivă prin cea mai aprinsă patimă trupească: Popa e fascinat de apariţia demonică a Nonei, călugăriţă fugită din mânăstire ca să răspândească Reforma ca pe o molimă fără leac.

Aici ar fi multe de spus despre rolul atât de tulburător pe care i-l acordă femeii instinctul dramatic al lui Lucian Blaga. Căci să nu ne lăsăm înşelaţi de ceea ce încerc să lămuresc eu aici, — crezând e ăteatrul lui Lucian Blaga, în ceea ce are el mai bun, e numai un teatru de probleme. Nicidecum — e dimpotrivă, am spus-o dela 'nceput, o dramaturgie a destinelor omeneşti. Şi asta e cu totul altceva. Lucian Blaga nu concepe oamenii ca probleme, ca un Bernard Shaw de exemplu, cu atât mai puţin ca simple piese de şah într'o problemă, ca Pirandello. Ci ca făpturi, în a căror carne sunt încrustate doar semnele destinelor cosmice, la fel ca nordicele rune în carnea pietrelor. Semnele acestea se văd, cresc şi scad numai după cum se mişcă oamenii. Şi cu cât se mişcă ei mai viu, mai firesc, cu atât se lămuresc mai bine semnele din ei. Şi de aici vine rostul adânc şi tulburător al femeii în teatrul lui Blaga. Şi, îndrăznesc să adaug, nu numai în teatrul lui Blaga ci şi în viaţa noastră, a mai tuturor. Tocmai fiindcă femeia acţionează mai firesc, mai instinctual, ne face să descifrăm mai uşor prin ea înţelesurile adânci şi mari ale vieţii. Zemora e doar o fată fugită în munţi, şi tocmai de aceea se lămureşte prin ea Zamolxis. Nona e o călugăriţă ce n'a putut uita viaţa şi care are — după propria sa expresie — în ea „religie doar atâta cât nu strică sănătăţii" dar tocmai ca şi ispita ei demonică îi e necesară părintelui ca să se lămurească până la urmă. Mira e numai râs şi cântec candid, dar numai prin ea şi prin jertfa ei se poate lămuri Meşterul Manole.

Şi cu aceasta am venit tocmai unde voiam să ajungem: la Meşterul Manole. Cu riscul de a vă plictisi prin repetiţie, îmi exprim iarăşi credinţa că nici de astă dată n'a fost o întâmplare că cea mai desăvârşită întrupare teatrală a lui Manole până acum la noi a dat-o Lucian Blaga. Ca să poţi face să trăiască viu pe scenă sbuciumul unui creator ce jertfeşte totul pentru porunci de dincolo de firea omenească, şi anume porunci nu numai din tulburi adâncimi de pământ şi de infern, ci venite şi din înălţimi din lumea duhului — trebuia să fii în adevăr un familiar al acestor porunci care se îmbină şi rodesc în om, venind şi de jos şi de sus. Şi Lucian Blaga e în adevăr unul din puţinii aceştia. Unul din puţinii în care viaţa cărnii vii şi pline o poţi vedea oricând străluminată de scânteile cele mai cereşti ale duhului. De aceea în drama lui trăiesc deopotrivă de viu şi de înalt — femeea, sfântul şi păcătosul, artistul şi eroul.

De aceea, ne-a putut da şi cel mai desăvârşit Avram Iancu de pân'acum. Un Avram Iancu care să rămână în istorie dar în acelaşi timp s'o depăşească. Un Avram Iancu care să fie şi un sfânt şi un artist şi un erou tot odată. Şi tocmai de aceea, n'a fost iarăşi o simplă întâmplare că Avram Iancu vine ca cel din urmă punct al creaţiei dramatice a lui Lucian Blaga, ca o culminaţie a ei. Cred că de aceea e atât de frumoasă fiindcă e mai aproape de viaţă ca oricare altă dramă a lui Blaga. Zamolxe era o întrebare; Tulburarea Apelor o stare de suflet; Meşterul Manole, o poveste care tinde să devină viaţă. Avram Iancu e tocmai viaţă care tinde să devină poveste; e tocmai istorie care devine mit. De aceea, Avram Iancu e şi cea mai omenească din dramele lui Blaga. Iancu e împlinit puternic numai din trăsături umane: sărută ciobăniţele pe obraz şi şuguleşte cu ele despre nuntă. E un om care cunoaşte şi trăieşte din plin viaţa. Crâşmăriţei Erji îi cere vin tare — de piatră — îl sparbe cu sete, căutând în ochii fetei.

Dar în acelaş timp nu pierde din priviri steaua grea a soartei sale, niciodată. Pentru a vă arăta câtă viaţă delicată ştie să pună Lucian Blaga în conturarea totodată a eroismului şi a omenescului din Avram Iancu — vă rog să-mi daţi voie să citez scena tipică a primei întâlniri dintre Avram Iancu şi hangiţa Erji. La fel e Iancu şi pe câmpul de luptă: sfânt, artist şi erou totodată. Şi totuşi om — om viu şi întreg totdeauna! Atât de sfânt încât Popa Păcală îi cere să-i dea parohie în Vidra căci:

— „Acum, Fiule Iancule, tu ne eşti şi tată şi Vlădică şi tot."

Dar nu e numai Iancu aşa. Toţi ai lui sunt în drama aceasta aşa. Fiindcă toţi ai lui Iancu trăiesc, ca şi el, româneşte. Drama Avram Iancu devine astfel, prin o sumă întreagă de trăsături ale ei, una din cele mai vii zugrăveli a atitudinii Românului în faţa vieţii şi a morţii. O atitudine ale cărei elemente le poţi verifica silabă cu silabă acum pe câmpiile sfinte ale eroismului nostru în Rusia.

Dar drama aceasta nu e numai o desbatere patetică şi vie a destinului eroului în neamul românesc, aşa cum se poate verifica el de atâtea ori în istoria noastră.

La noi are azi şi o altă cutremurătoare actualitate. Tocmai fiindcă credinţele şi visurile şi durerile Iancului mai sunt şi azi ale noastre. Ciocnirile de oameni şi de idei din această dramă sunt astfel astăzi mai mult ca oricând desbateri ale propriei noastre conştiinţe de neam.

Prin ea, Lucian Blaga îşi plăteşte cinstit datoria sa de creator de artă faţă de această conştiinţă.

OVIDIU PAPADIMA

*) Din cuvântul de prezentare rostit la Teatrul Naţional, la avant-premiera lui Avram Iancu, Duminică 6 Sept. 1942.

Mistica fascistă

—Conferinţa contelui Gustavo Carelli—

Contele Carelli a ţinut o conferinţă săptămâna trecută, vorbind despre însemnătatea şcoalei de mistică fascistă dela Milano. „Acest aşezământ cultural şi politic — a spus d-sa — este o Academie a gândirii fasciste. Mistica este în chip esenţial alcătuită din tineri, dar această condiţie trebue luată în sensul ei spiritual şi nu material. Cei ce intră la Şcoala de mistică fascistă trebue să fie tineri din punct de vedere al credinţei, al entuziasmului. Vârsta propriu zisă nu are nici o însemnătate. In cadrele de conducere ale Şcoalei se găsesc alături fasciştii vechei gărzi şi tineri de curând eşiţi din şcolile de înaltă cultură. In domeniul cultural, politic şi social, activitatea şcoalei nu cunoaşte margini. Diferitele secţii ale misticei fasciste studiază în adâncime toate marile fenomene spirituale şi politice în legătură cu doctrina fascistă revoluţionară, şi urmăreşte în diferitele lor manifestări şi în multiplele lor orientări, curentele gândirii italiene. Este vorba, în substanţă, de a se determina poziţiile doctrinei şi misticei fascismului faţă de mişcarea şi curgerea permanentă a vieţii naţionale. In ceea ce priveşte străinătatea, Şcoala de mistică fascistă urmăreşte toate mişcările politice înrudite cu principiile universalităţii fascismului. In acelaş timp desfăşoară o activitate propriu zis educativă. Astfel, a întemeiat diferite categorii de cursuri unde sunt predate toate cunoştinţele în legătură cu complexul fenomen al fascismului".

Contele Carelli a continuat apoi, făcând un magistral portret al lui Niccolo Giani, conducătorul Şcoalei de mistică fascistă, căzut pe front ca ofiţer al unei unităţi de asalt, pecetluind astfel cu fapta ideile sale şi încununând cu glorie o viaţă care poate fi dată ca exemplu din punct de vedere al purităţii şi al rodniciei.

Cronica literară

Lucian Blaga: Opera dramatică (în două volume)

(Editura „Dacia Traiană", Sibiu 1942)

Din lectura poeziilor d-lui Lucian Blaga reţinusem acel moment al refuzului de „a fi încă odată", cu un răsunet adânc şi plin de consecinţe identificabile în toată opera poetului. Să ne fie îngăduit de a mai reproduce odată versurile memorabile prin intensitatea lirică şi tragică pe care o atinge conştiinţa lucidă, — neajutorată de mângâerea vreunei speranţe sau iluzii — a refuzului individuaţiei, ceea ce înseamnă chiar refuzul condiţiei omeneşti:

Pe căile vremii se duc şi vin
cu pas adânc ca de soartă
albe fecioare şi negre fecioare
îndemnuri cereşti
să fim încă odată,
să fim încă de-o mie de ori,
să fim, să fim!
Dar eu umblu lângă ape cântătoare
şi cu faţa'ngropată în palme — mă apăr:
eu nu! Amin.

Apărându-se de solicitările atâtor cereşti îndemnuri, poetul încearcă să-şi salveze valoarea neasemănată şi felul unic al propriei existenţe, — unicitate care s'ar anula prin acceptarea devenirii ca expresie a determinării biologice şi prin trăire în continuitatea generaţiilor, adică prin repetare. Dar toate făpturile poartă un semn runic, de taină — „o semnătură cu cheie pierdută" — care-i o predestinare, o soartă individuală, singura şansă graţie căreia omul poate înfânge determinismul impersonal, condiţia propriei sale specii biologice.

Afirmarea prin faptă, ca expresie a destinului propriu, alimentează cele mai multe din conflictele în jurul cărora s'a organizat opera dramatică a d-lui Lucian Blaga. Oricât am socoti de abuzivă tendinţa de a obliga pe autor printr'o interpretare unitară a unei opere desfăşurată într'un răstimp de aproape cincisprezece ani, credem totuşi că se va recunoaşte lesne, dela misterul păgân *Zamolxe*, prima lucrare dramatică a d-sale, destinată scenei şi până la *Avram Iancu*, natura dialectică a conflictului între voinţa făptuitoare a insului excepţional şi rezistenţa mediului comun, a mentalităţii rutiniere, care prin obişnuinţele vieţii împreună şi echilibrul formelor instituţionale favorizează desfăşurarea netulburată a imperativelor deterministe.

Este interesant de observat chiar, cum în prima lucrare dramatică a d-lui Lucian Blaga, ca şi în cea mai recentă, sensul dramei interioare a lui Zamolxe, ca şi a lui Avram Iancu este îndârjirea împotriva propriei legende, de care se va frânge însă până la urmă voinţa înfăptuitoare a unuia ca şi a celuilalt.

Invăţătura lui Zamolxe avea prin forţa ei comunicativă o violentă revoluţionară, răsturnătoare a vechilor aşezări al căror păstrător era Magul. Divinizând pe Zamolxe, oamenii îi vor uita învăţătura, prooroceşte acesta. Zeificarea lui va însemna domesticirea duhului innoitor al credinţei prin neclintirea dogmei, adică restabilirea echilibrului, a mentalităţii rutiniere:

Ogoru-i proaspăt
şi legenda va întinde rădăcini.
Poporul va striga:
„să aşezăm statuia lui Zamolxe'n templu
între ceilalţi zei, cum se cuvine"
Când nu mai e nicio putere
să 'nfrângă 'nvăţătura unui nou profet
un singur lucru e mai tare ca profetul
statuia lui!

Inţelesul transparent până aci reiese neîndoielnic de clar în ultima scenă, în care Ghebosul învinuieşte mulţimea:

Apropiaţi-vă, priviţi-l!
v'aţi ucis pe Zamolxe cu statuia lui.

Nemernici!

In drama istorică a lui Avram Iancu, eroul revoluţiei moţeşti e conştient de primejdia pe care o reprezintă tendinţa de cristalizare legendară la cei dimprejuru-i, pentru voinţa sa înfăptuitoare, creatoare de istorie.

Altădată, acelaş Iancu, insistă cu o încăpăţânare lucidă asupra amănuntului naşterii lui pământeşti, normale:

„...eu sunt din Vidra de Sus şi am avut mamă, mamă cu meserie de mamă, mamă cumsecade".

Ca un motiv muzical cimentând într'o secretă armonie fazele succesive ale desfăşurării dramatice, ideea reapare în penultima scenă, înscriindu-şi numele „în cartea celor duşi". Iar scena din urmă ca o revenire ciclică închee simetric desfăşurarea lineară a dramei, reluând firul dela început al prologului; acum însă, Iancu invoacă repaosul funerar al legendei pe care o dispreţuia atunci când se simţea pătruns de seva încrederii în realitatea convingătoare a propriei fapte.

Manole Meşterul îşi îndeamnă şi el tovarăşii de lucru, înrădăcinat în convingerea predestinării lui, — a unui destin lăuntric pe care va trebui să-l întrupeze prin lucrul mâinilor sale, cu orice preţ de jertfă: „...N'aţi simţit încă nici azi că fără putinţa de a ne împotrivi, un destin se împlineşte în noi? Incet, sigur, şi fără abatere? Răscoala noastră de râs scoate doar muşuroaie de soboli în drumul dinainte împlinit al sorţii!"

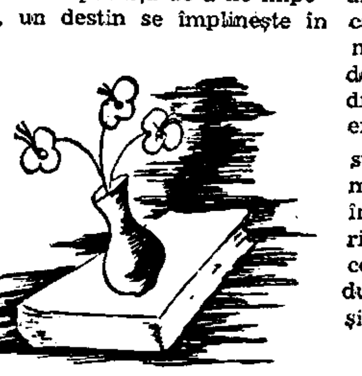

La fel pictorul Luca din jocul dramatic *Ivanca* este un posedat al faptei, care la el capătă sensul unei eliberări de sub tirania obsesivă a instinctului, a subconştiinţei la care face aluzie metaforic: „Puteri necurate stau pe zodia mea. Ivanca. Drumurile mi-s socotite din împărăţia de jos, din împărăţia cea mai de jos. Acesta-i tâlcul viitoarelor mele căderi".

Iadevărat că în acest joc dramatic, ca şi în drama în patru acte *Daria*, publicate amândouă în 1925, semnificaţia simbolică se desprinde mai greu din sensul imediat al conflictului alimentat de „tulburea alchimie" a străfundului subconştiinţei. Un ecou neîndoelnic al interpretării psihanaliste pentru înţelegerea vieţii sufleteşti, foarte practicată în vremea apariţiei celor două lucrări dramatice, străbate în aceste cuvinte fatidice ale scriitorului Loga, care cuprind esenţa dramei: „Ameninţăm cerul cu metafore şi smulgem pământului secretele dar duşmanul, pe care nu-l putem învinge, e puterea absurdă şi cu mii de feţe a sângelui. Numeşte această putere cum vrei, numeşte-o blestem, sau lăuntrică lege, numeşte-o balaur. Bieţi oameni — ne sbatem între balaur şi rânduelile lumii, şi ieşim măcinaţi. Vai nouă, vai ei — femeie, sânge, mamă şi om! — Mi-e teamă că nimic n'o să mai poată limpezi această tulbure alchimie..." (*Daria*).

Dar şi în cazul Dariei, eroina dramei cu acelaş nume, ca şi în cazul pictorului Luca din *Ivanca*, sângele reprezintă determinismul biologic, obscur, împotriva căruia cea dintâi încearcă să-şi cucerească un destin personal odată cu sensul libertăţii, prin iubire, iar celălalt să-şi realizeze idealul artistic de „muncă fără nume". („Anonimatul e vindecare de-o boală grea, o vindecare de noi înşine").

Cu excepţia acestui Luca, toţi ceilalţi eroi ai teatrului d-lui Lucian Blaga nu supravieţuiesc gestului care dă expresie propriei lor soarte. Sensul faptei lor flutură ca un destin răscumpărător peste limitările condiţiei omeneşti înfrânte.

Dincolo de înţelesurile imediate deduse din localizarea prin cadrul istoric şi atmosferă sau numai prin desfăşurarea anecdotică a conflictelor din opera dramatică a d-lui Lucian Blaga, există un sens unitar pe care îl sugerează deopotrivă eroii dramelor domniei-sale. Este acea încleştare tragică a insului superior care vrea să semnifice prin conturul propriei fapte într'o durată absurdă, fără rezistenţă şi fără limite.

MIHAI NICULESCU

CANTECE NOUI

Poet şi poezie

Domnule Ştefan Baciu, te rog să mă ierţi, dar făcându-mi-se curaj, lapăd lavaliera şi îmi tund franţuzeşte frumuseţe de păr, şi păşesc în arena „Cântece noui" sub altă înfăţişare decât obişnuita, încercând să-mi spun şi eu părerea, aşa cum au făcut fraţii mei, poeţii: Leonida Secreţeanu, Florin Lucescu şi N. Veronescu, în delicata chestiune a poeziei.

A fi poet — mai ales când toţi românii se nasc aşa (auzi d-ta, ce blagosloviţi suntem) — nu este mare lucru. Eşti poet şi gata. Iţi laşi părul lung, împrumuţi dela profesorul de muzică lavaliera cu picăţele albe, mănânci mai puţin, să slăbeşti şi să pari melancolic, cumperi regulat o revistă de sport cu care te plimbi în buzunar toată săptămâna, te îndrăgosteşti de toate fetele tuberculoase din oraş şi să mai spună domnul Baciu la „răspunsuri" ca „nu" sau — „altele poate".

Pentru uşurinţa liberei profesiuni, ţi-ai cumpărat stilou cu peniţa 14 karate şi o duzină de coale comerciale. (Coale comerciale, pentrucă au linii, şi tu nu prea ţii şirul cuvintelor scrise). Dela o vreme te studiezi în oglindă şi hotărăşti să ţii capul plecat pe umărul stâng, aşa cum a făcut Mântuitorul pe cruce. Trebue doar să exteriorizezi suferinţa. Intre timp scrii, dar nu poezii, (ai scris un carnet întreg când s'a măritat a doua oară Lala, fata băcanului) ci un roman, socotit pe 12 volume. Românele se citesc şi editorii ştiu o poveste cu poezia, aşa că tu care vrei să ajungi până la vară în S.S.R. să te trimită d. prof. N. I. Herescu la Buşteni, te apuci de scris romane, dar rămâi mai departe poet.

Din când în când mai construeşti câte-o poiezea, în care deplângi nefericirea ta de Cyrano într'o lume care nu te înţelege. Şi când se întâmplă să viu eu, sau Baciu, sau Secreţeanu, Veronescu, Pena, Florens sau Lucescu în oraşul tău provincial, afli numai decât de noi şi te prezinţi cu manuscrisele.

Nu ne iubeşti niciodată. Mai întâi pentrucă nu avem lavalieră, apoi nu avem plete şi nici prea ofticoşi nu părem şi culmea, nu vorbim în versuri...

Amărît că nici eu sau fratele meu, oricine ar fi el nu te înţelegem, mai scrii o elegie de 25 de strofe şi un roman de 400 de pagini.

In fond nu eşti vinovat decât cu tinereţea, prietene „poet" cu lavalieră şi plete de marchiz. Te va fi chemând Ionescu, Trompetă, Augustin sau Răsură, mie îmi eşti simpatic, dovadă că mă ocup serios de tine în articolul prezent.

Dar să mă ierţi şi tu, dacă mai la vale, o să întorc foaia, şi o să-i zic câteceva pentru noi ăştia fără lavalieră, fără plete şi fără stilouri cu peniţa socotită în carate.

Poet ar fi, după ale subsemnatului păreri, un ins asupra căruia hazardul a picurat un gram de divinitate, dându-i posibilitatea unor subtilităţi de gând şi de expresiune. Respectivul reprezintă pe marele Creator şi inspiraţiile sale sunt creaţii, deci fapte de supra-om, pentrucă ori cât de exagerat pare termenul, poetul nu este — suntem de acord — un om de rând, ci prin el vorbeşte un duh dătător de har şi de lumină.

Poezia este fructul ce se desprinde depe creanga de melancolii a unui suflet brumat de tristeţe. Prin ea şi cu ea, poetul pledează pentru suavităţile sale şi rosturile cărora este osârdnic. Poezia este o floare ce înfloreşte în imensele câmpii ale visului şi pe care o cunosc toţi oamenii, dar numai poeţii o pot culege şi asta pentrucă nu sunt oameni, ci aşa cum am spus: sunt creatori în înţelesul curat al cuvântului.

GEORGE PĂUN

Contrapagină

Iubite domnule George Păun, semnatarul modest al rândurilor de faţă, se bucură în primul rând că ai lăsat, o clipă, de-oparte versul şi toate armoniile sale, pentru a combate alături de noi care ne sbatem zi de zi şi săptămână de săptămână, într'un stil ceva mai prozaic. N'am să intervin în miezul discuţiei pe care-o începi, lăsând sarcina aceasta în grija celor ce-ar avea interesul sau bucuria s'o facă, dar voiu schiţa câteva observaţii în marginea afirmaţiilor care, tocmai fiindcă le face un autentic poet, sunt pline de farmec şi de contradicţii.

Domnule Poet şi prietene, îmi place că îţi pui problema: poet şi poesie, şi tot aşa îmi place că abandonând dulcea coardă a elegiei, iei un ton ceva mai polemic — nu spre a „polemiza", ci spre a pune la punct o stare de lucruri care ţi se pare nelalocul ei. Ai dreptate, dar numai până la un loc. Căci aşa cum noţiunea de poet (aici putem scrie cuvântul şi cu „P" mare) nu se leagă de stylou, plete şi lavalieră, ea nu se poate lega nici de acel „har" sau de „gramul de divinitate", de care pomeneşti în jugul, la sfârşitul însemnărilor tale.

Acestea sunt lucruri de suprafaţă, (şi oricât ne-ar face plăcere să ne menţinem numai în jurul acestei chestie, tot trebue să privim ceva mai adânc!) care în niciun caz nu pot avea o valoare absolută, pe care vrei să le-o acorzi, fie printr'o tumbă graţioasă, fie printr'o încruntare pe care-o opui flagrantei neseriozităţi pe care-o arborează mai toţi versificatorii — fie ei cu stylou şi lavalieră — din această ţară a barzilor.

Substanţa — iată ce trebue să ne intereseze, pentrucă din această substanţă se trage nu numai esenţa lirică a unei epoci, ci şi suflul de autentic sau de fals, care acoperă la un moment dat întreaga preocupare a timpului. Şi substanţa aceasta nu este ceva care se obţine, nici prin lavalieră şi nici prin har, ci numai printr'o muncă altoită pe trunchiul plin al vocaţiei şi al culturii. Căci poet nu ai să fii niciodată, chiar dacă golul din tine vrei să-l maschezi cu ţipete, sau dacă ai să întinzi până la exasperare coarda unică pe care, hai să zicem, ţi-a dăruit-o natura.

Aceasta, iată ce ne interesează în primul rând. In celebrele sale „Scrisori către un tânăr poet", Rilke a spus lucrul acesta, iar de-atunci noi l-am mai repetat de câteva ori, fără însă să fim auziţi, căci în loc de discuţii, s'au născut „polemici".

In rest, prietene şi domnule Păun, ai toată dreptatea. Deaceea te felicesc şi-ţi invidiez calmul cu care te aşezi la masa de lucru, ca să pui pe hârtie un vers sau un articol, ca acesta de mai sus.

Gândeşte-te însă şi la celălalt rest!

ST. B.

N. B. *Manuscrisele se trimit la redacţie, menţionându-se pe plic: pentru ST. B. Şi răspunsurile:*

Alexandru M., Mahuichi M., M. M.asm, P. Stam., Nestor Pr., Anton T., I. Bârzoi, Melinte V. A., Victor B., A. V. S., T. Oşvat, M. I. V., Lucia V. T., H. Albert, Mih. N. Mia, Nicu I., Nic. M. C., Al. C. Sandy, Octavia C. Nţ.: *Nu!* George Fl., Iorgu M., Lut S., N. Ver., Al. Al., Emil Mor., Victor Fl.: *Altele*: Dragoş V., Emil B.: *Da.*

EDMOND HARAUCOURT

Cel mai frumos poem

Cel mai frumos poem e'n flori de dor, şi el
Rămâne 'n veci nescris — stea mută de poveste —
Strop de nemărginire, sbor alb de porumbel
Glas lin de pe câmpie ce îl auzi pe creste —

Tărâm pierdut pe care îl încolţeşte versul,
Surghiun şi Eden tainic cu lacrimi frământat
Unde otrava artei nu şi-a vărsat eresul
Dar unde poţi pătrunde de mă iubeşti curat.

Iar într'o seară caldă când ne-om topi simţirea
In apele tăcerii cu tremurări de vis
Peste sufletu-mi greu apleacă-ţi lung privirea
Ca să citeşti poemul pe care nu l-am scris.

Şi stropul de credinţă

Şi stropul de credinţă ce-l am mi-l ia gândirea;
De tot ce am frumos, cugetul meu mă fură...
O, biet om, arde-ţi mintea şi-aşterne flori pe-arsură
Visul ne-aduce raiul pierdut în zări de sgură:
Visează şi nunteşte-ţi adâncul cu mărirea
Şi-ţi vei simţi durerea cât e de grea şi pură
Dacă te simţi grăunte când sorbi nemărginirea!

trad. în româneşte de ION OANA

CRINII

Pe masa mea trei crini, trei îngeri de zăpadă,
Au adormit în apa cu linişti din pahar,
Dar ce visează oare că încep uşor să cadă
Din frunţile lor albe petalele arar?

Nu-i nici un vânt pe-aproape, nu-i nici un svon în noapte,
Ce duhuri de pădure vor somnul să le poarte?
Tresar din când în când... îşi spun ceva în şoapte
Şi cad alte petale ca nişte aripi moarte.

O! crinii mei asemeni cu gândurile mele
Lumina unui vis o clipă doar vă scaldă
Şi-apoi prea plini de rouă şi prăfuiţi de stele,
Vă prăbuşiţi cu raza ce vă sărută, caldă...

M. I. COSMA

Sonetul provinciei

Provincie umilă, doar tu mai poţi visa
Lipindu-ţi amintirea de-un umăr de vioară.
Ca o statue albă de marmoră-fecioară,
Din vremi îndepărtate încremeneşti aşa.

Şi închizând fereastra tumultului de-afară
Dealungul tihnei tale deapururi m'aş culca:
Şi zilele curg line în veşnicia ta,
Şi dorm mutate 'n visuri ca nopţile de vară.

Provincie umilă, tu singură visezi,
Grădini şi cimitire, poiene şi livezi,
Scăpaţi de moarte veacul cu suflet de maşină

Infăşuraţi-i rănile-adânci ce l-au răpus,
In văluri moi de pace, când luna cristalină
Răsare ca obrazul lui Dumnezeu de sus!

ION TRESTIANU

Peisajul liricei lui Lucian Blaga

(Urmare din pag. I-a)

preţuirii reciproce, a interdependenţei şi simpatiei mutuale, (caracterizată atât de bine prin frăţia de cruce a Românului cu codrul). accentul axiologic **al relaţiei om-fire**, ne interesează, aşa cum se desprinde el din lirica poetului luminii şi al marei treceri, şi nu elementele, factorii acestei relaţii, în sine **PEISAJUL TRANSCENDENT.**

Reprezentarea superiorităţii şi dominaţiei unei lumi obiective asupra conştiinţei umane, care prilejuia meşterului mozaicurilor ravenate o perspectivă de jos în sus în prezentarea elementelor peisajului, acelaşi sentiment al copleşitorului „atout" cu care natura „l'emporte sur l'homme", cum ar fi exprimat cu vorbe un Poussin, autorul atâtor peisagii eroice în care vastitatea orizontului şi monumentalitatea arhitectonică a solului conferă întregului nu ştiu ce porniri imperialiste ale geologiei din care omul e exclus sau în care prezenţa sa poate fi neglijată, pot constitui într'adevăr tipuri de „peisaj transcendent". Ele nu sunt însă nici pe departe echivalente transcendenţei specifice peisajelor lui Blaga.

Transcendenţa peisajului este în amândouă cazurile oprimantă, în vreme ce peisajul liricei blagiene îşi deţine transcendenţa dela cu totul alte caractere divine. „Supraomenescul" lui Poussin era împrumutat unei mitologii plăzmuite pe măsura compensator-exagerată a unui complex de inferioritate cantitativă resimţit de omul antic. La fel, supraordonarea peisajului în mozaicurile din Ravenna, era produsul opticei deformate a bizantinului terorizat de deslănţuirea despotică a elementelor, întru totul asemănătoare despotismului greu de zăgăzuit al forţei basileosului semi-zeu.

Caracterul **opresiv**, apăsător, gravitarea de sus în jos a liniilor de forţă după care se compune sentimentul peisajului în cazurile citate, — tipice cazuri de transcendenţă a peisajului, — nu se găseşte nicidecum în peisajul liricei lui Blaga. La poetul român. natura este asimilată în grad cu dumnezeirea. Procesul de transcendentizare se produce ascensiv, — ideal vorbind — peisajul înălţându-se pentru conştiinţa umană la gradul de importanţă al divinului.

„Toate turmele pământului au aureole sfinte peste capetele lor", nu se sfieşte să să scrie, într'adevăr, poetul, în „Am înţeles păcatul ce apasă peste casa mea" (pag. 177, ediţia definitivă a Fundaţiilor Regale). In aceeaşi poezie, **„puterile păsăreşti au arătat în triunghiuri spre ţinte luminoase"**. Iar în „Amintire", câteva pagini mai înainte, (tot „In Marea trecere"), ni se comunică felul în care **„vulturii treceau** PRIN DUMNEZEU **de-asupra noastră"** Dacă traectoria regalilor spintecători de înnalturi albastre poate despica spaţiul divinităţii, nu e de mirare într'o perspectivă mai terestră, dece **„sub copaci Dumnezeu se face mai mic — să aibă loc ciupercile roşii — să crească subt spatele lui"**. (în ..., p. 206, Lauda Somnului). Viziunea proprie ortodoxismului, aşa cum o demască Blaga, a „transcendentului care coboară", e ilustrată aici. „Transcendentul care coboară" nu contrazice afirmaţia caracterului ascensiv al **peisajului** transcendent. Transcendent şi peisaj transcendent nu se confundă. Prin coborîrea transcendentului (reală, de domeniul ontologiei), peisajul se **urcă** în importanţă la un grad echivalent transcendentului (operaţie de domeniul cunoaşterii, nu al existenţei). Spusele noastre nu trebuesc judecate în litera, ci în spiritul lor. Prin caracterul ascensiv al peisajului transcendent la Blaga, voiam numai să precizăm caracterul de spiritualizare absolută a peisajului operată în lirica acestuia, spre deosebire de supraordonarea brută, materială, cantitativă, obţinută în derivatele mitologiei greceşti sau catolice, prin apelul la raporturile dimensionale, cantitative, dintre om şi natură. Spaţiul nu permite prea multe citate, însă din înşiruirea inteligentă a lor, pe care ne-o propunem pentru un studiu viitor, s'ar putea desprinde cum transcendentizarea peisajului se petrece la Blaga adeseori prin simpla umanizare abstractă a peisajului. Am specificat: „abstractă", pentrucă **umanizare a peisajului** obţine şi în peisagiile imanente, pe care le vom vedea îndată. Numai că în acestea din urmă e vorba de un conţinut uman subiectiv, nu de atribute generale, comune întregii omeniri, ca fenomenul morţii de pildă, al morţii umane, nu al morţii denumind metaforic încetarea de a participa la existenţă a nespiritualului.

Astfel, într'un peisaj în care „cerul **se dărueşte**" „frunzare boltesc adânci peste-o întreagă poveste", pâraie **se cer** în adânc", (elemente care nu reuşesc decât să creeze climatul transcendentului, fără să-l reveleze) intervenţia bruscă a afirmaţiei **„de-ar fi linişte, cât de bine s'ar auzi** CIUTA CALCAND PRIN MOARTE"..., descinde dintr'odată un orizont **uman**, supraîiresc totuşi, întregei viziuni. E par'că o zare spre dincolo care musteşte lumina întreagă a necunoscutului, difuzat în toate ale tuturor de peste tot. La fel, în **„Echinocţiu"**, într'o singură zi „mugurii şi iarba au crescut repede ca unghiile şi părul morţilor", ale căror lumini sunt dediţei vineţi ameninţaţi să fie striviţi de paşii trecătoarei.

Iar în poezia intitulată — printr'o intuiţie care la Blaga nu mai surprinde decând e ştiut că spiritul său de teoretician egalează puterea sugestiei sale lirice — **„Piesaj transcendent"** (ceeace marchează tocmai categoria căutată de noi), poezie pe care regretăm că n'o putem cita în întregime (pag. 212 ediţia definitivă),... „clopote sau poate sicriele cântă sub iarbă cu miile". Şi dacă în **„Noapte extatică"**, **„stele curgând ne spală ţărânile"**, în **„tăgăduiri"**, **„pe urmele coapte"** ale poetului **„moartea îşi pune sărutul galben"**, cu aceeaşi naturaleţe cu care **„grele din înălţimi cad ciocârlii, ca lacrimi sunătoare ale dumnezeirii"**. Ceeace ne duce la o altă neuitată imagine din **Asfinţit marin**: **„soarele, lacrima Domnului, cade în mările somnului"**.

De acelaş „general omenesc" care se aplică atât de ades dumnezeirii, nu scapă nici cosmografia. **Calea lactee abia ghicită se pierde scrisă în noaptea fierbinte şi calmă, ca linia vieţii runic săpată, într'o imensă zăbavnică palmă".** (Hotar). Sub imperiul magiei umane stau şi corpurile cereşti: luna îşi ţine runele ascunse pe faţa **„vrăjită să nu se întoarcă"**. (Rune). Iară **„sus, stelele cele mai treze aprind cărbuni dedeochi"**. (Naştere). Misterul germinării vieţii se omologhează cu misterul desagregării ei.

„Mamă, tu ai fost odată mormântul meu.
Dece îmi e aşa de teamă — mamă —
Să părăsesc iar lumina?" exact aşa cum împărtăşirea cu lumea stihiilor îşi are un echivalent în alimentarea stihiilor cu substanţa noastră proprie. Iată în **„La curţile dorului"**, cum: . . . . „Aşteptăm.
O singură oră să ne 'mpărtăşim
Din verde imperiu, din raiul sorin", alternează cu „Hrănim cu ea (lacrima)
Nu ştim ce firavă stea".

„Peisajul trancendent" se desemnează astfel, la Lucian Blaga, deloc în opoziţie cu omul, neputând fi sinonimat cu „peisajul supra-ordonat". Constatarea aceasta este încă o confirmare a minunatei, organicei consecvenţe a sistemului său intern, care-i justifică teoriile prin creaţia predominant iraţională, lirică.

ION FRUNZETTI

In N-rul viitor:
2. Peisajul imanent
3. Peisajul „natură moartă"
4. Moduri mixte.

Tismana

de ION SÂRBUL

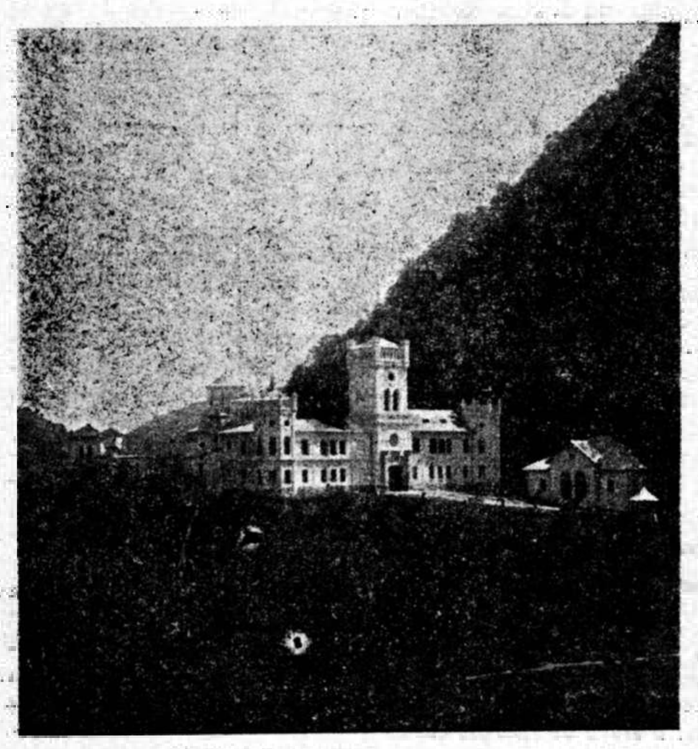

De când eram copil în târgul meu, pentru mine cuvântul Tismana şi mai cu seamă mânăstirea ei, erau noţiuni pe cari nu mi le puteam închipui decât aşa cum văzusem eu nişte poze colorate, cu castele, în basmele ilustrate, din revistele pentru copii, pe cari le primea bunul şi iubitul nostru dascăl, „domnu" Iorgulescu, pentru copiii lui şi pe cari Petrică, fiu-său, după ce se sătura de ele, ni le dădea, să le vedem pozele, şi nouă, celorlalţi copii din târg, cari nu aveam puţinţa să le primim, de acolo, de unde erau trimise, celor ce le cereau.

Tismana, în închipuirea mea de copil, era aci o mamă bună, — ca toate mamele, — aci o cetate, măreaţă, aci un castel fermecat, sau orice-şi poate închipui un copil...

Şi era firesc să fie aşa, pentrucă dela Tismana venea Duminica, la târgul de săptămână, în Baia, o arătare de om mic, aşa cum sunt piticii din poveşti, dar fără barbă, îmbrăcat popeşte, cu înfăţişare de copil, care vorbea subţire, ca femeile şi căruia târgoveţii îi ziceau „călugărul ăl mic dela Tismana".

In amintirea mea de copil „călugărul ăl mic", era aşa, ceva, cum ar fi un copil mic, un purcel mic, un pui de găină mic, un căţel mic, sau mai vârtos, un „pui" de călugăr, căci nu mi se lămurea mie, prea bine, existenţa lui pe lume, decât că acest călugăr, trebuia să fie născut „călugăr mic, ca orice pui de jivină, ori de om, pentrucă nu se putea ca la Tismana, unde erau şi călugări mari, aceştia să n'aibe şi ei copii şi poate că acest călugăraş să fie copilul vreunuia din cei mari şi bărboşi, fiindcă desigur că „puiul" de călugăr avea şi el părinţi şi părinţii lui trebuia să fie şi ei tot călugări.

Tot dela Tismana ne venea nouă „la Baia" şi cel mai însemnat personagiu din viaţa mea de copil; lăutarul Ion Lăeţu, care cânta aşa de minunat cu vioara lui vrăjită...

Pentrucă Ion Lăeţu cânta aşa de frumos, nu se putea ca şi acest trimis al lui Dumnezeu să nu vie decât tot dela Tismana.

Aşa că Tismana se arăta tot mai fantastic în închipuirea mea şi o dorinţă vie ardea în sufletul meu de copil, să fac cum voi putea şi să văd şi eu Tismana asta; şi prilejul a sosit:

Terminasem foarte bine şcoala primară, la „domnu Iorgulescu" şi luasem şi premiu. Eram chiar la şcoală, în clipa când vorbesc, unde ni se împărţeau premiile, în coroane verzi de iederă şi de merişor şi cărţi.

Şi aşa, cum eram tot la şcoală, îmbrăcaţi, în „costum naţional" învăluiţi de atâta fericire şi copleşiţi de atâta mulţumire, nu mai ştiam ce să facem, că atunci când primarul m'a strigat şi mi-a pus coroana de merişor poleit pe cap şi teancul de cărţi în braţe şi Ion Lăeţu a început să cânte, am simţit trebuinţa ca eu, un copil, să împărţesc şi altora din această fericire a mea şi, îmbrăcat cum eram de sărbătoare, fără să spun nimic, la nimeni, am luat-o cranga cu colegii mei de şcoală, dela Padeş, peste Crihală, ca să trecem prin Padeş şi de acolo, pe sub deal, pela Costeni-Isvarna, până la Tismana, pentrucă simţeam trebuinţa, cum zic, să mă arăt tuturor, în drumul meu, triumfător, să mă arăt chiar şi Tismanei ăştia.

Fericirea îmi da curaj.

La Padeş m'am pomenit într'un cireş încărcat de cireşe pietroase, la colegul meu Semeu...

Dar cum puteam eu să trec peste Costeni, fără să nu mă vadă dealul Costenilor; şi slavă Domnului, acolo, în deal, avea cine mă vedea...

Drumul până 'n dealul Costenilor, l-am făcut pe vechiul drum de car, pe care-l cunoşteam din fir a păr, din atâtea drumuri trecute, dar acum nu-l mai recunoşteam, căci era pustiu de căruţe, acoperit cu iarbă şi troscot şi pe dealurile dimprejur, nu se mai auzea nici un cântec şi nici o chiuitură ca'n anii trecuţi. Apoi la noi, la vie, n'am găsit pe nimeni, nu era nici un Nicolae.

Crucea din cătră pivniţa lui Bordei era cutropită de cucută şi sfinţii zugrăviţi stângaci, ţărăneşte, erau acoperiţi de florile cucutei. Doar un rug de măceş înflorit, cu florile lui roşcate spălăcit, întregea zugrăveala, împrejurul frunţii Mântuitorului răstignit.

Când am ajuns la pivniţa lui Bordei, am găsit uşa închisă. Bordei nu era acasă.

Mâhnit de atâta pustietate, m'am întors din nou la via noastră. Aci, aceeaş văduvie.

Nici un câine nu m'a întâmpinat, măcar să latre la mine, ca să simt şi eu o viaţă, ceva.

Părul cel ruginit, din marginea viei, era în întregime verde şi încărcat de nişte ghighilici, de pere tari, că-ţi frângeai dinţii în ele.

Doar la ştiubei am întâlnit pe un vecin, cu via, de-al nostru, care venise să-şi ia apă. Când i-am spus eu vecinului că n'am găsit nimic din ceeace căutam, el mi-a răspuns râzând:

— Păi bine, vezi şi dumneata, că nu e încă timpul! Apoi Nicolae o să dea p'aici, încolo, hăt, după Sf. Mărie, când or da strugurii în pârg şi apoi tot pe-atunci încep să se coacă şi perele ruginite şi ale miroselnice... Şi cât mai e până atunci...

— Cât mai e?, fac eu.

— Păi astăzi suntem în ziua de Sânt Petru: va să zică la 29 Iunie, mai sânt până la Sf. Ilie, douăzeci şi două de zile, aproape o lună şi apoi dela Sf. Ilie, până la Sf. Mărie, taman trei săptămâni şi patru zile.

— Dar până la Tismana mai este mult, de-aici? întreb eu, ca să-mi potolesc focul Tismenei.

— Apoi pe şuseaua mare să tot fie vro douăzeci de kilometri, o poştie de, dar pe drumul nostru de picior, e mai scurt. Este cam de vro două ori şi jumătate, câtu-i dela Baia până aici...

La auzul celor spuse de vecin şi la neaşteptatul ce m'a întâmpinat, în tot dealul Costenilor, apoi la gândul că mai fac atâta drum până la Tismana, mi-am potolit avântul şi amărît, m'am întors acasă, la Baia, unde am ajuns pela aprinsul lămpilor, de-am potolit grija bietei mama, care mă aştepta cu inima în buze.

La masă n'am băgat mai nimic în gură; într'una mă gândeam la Tismana şi la lumea pe care o căutam eu prin coclauri. Maică-mea, sfârşită de grija mea şi gândind că sânt bolnav, m'a apucat de mână şi trăgându-mă după ea, mi-a zis:

— Hai maică, hai cu mine, la dodă-ta Anica, s'o rog eu să-ţi descânte de deochi, că te-o fi deochiat cineva la şcoală, premiantu' mamei, premiant.

●

Dela Baia de Aramă, până la Tismana, sânt, aşa, cam vreo douăzeci-douăzeci şi cinci de kilometri; ce mai încolo, toată lumea ştie că este jumătatea drumului dela Baia la Tg.-Jiu, deşi noi, băeşenii, când mergem cu căruţa la Tg.-Jiu, facem popasul cailor la Peştişani, la Chiva lui Şoşoi, pentru că Şoşoi este aşezat cu hanul lui la drumul mare şi pe lângă asta, Şoşoi mai are şi pe Chiva de nevastă şi Chiva are mult „vino 'ncoace"; pe cată vreme Tismana se razneşte la o parte, în stânga, din drumul Tg.-Jiului şi drumul nu trece prin satul Tismana.

Dela şoseaua Târgu-Jiului, se face altă şoseluţă, care trece prin satul Tismana şi merge până pe Valea Mânăstirii, la ocolul silvic şi la Mânăstire, ca să se înfunde pe valea Dornei, într'o pădure tânără de fagi înalţi şi drepţi ca lumânarea...

Nu mă apuc acum să fac istoricul Mânăstirii Tismana. Ştiu şi eu, după povestirile locale, atât, că Sf. Nicodim, venind din Serbia, în urma unui vis ce l-a avut, s'a aşezat, ca să ridice o mânăstire, pe locul numit „Pişetori", adică acolo unde cade apa pe stânci de piatră şi face cascadă. Acuma să facă fiecare socoteală, dacă ştie pe ce vreme a trăit Sf. Nicodim, îşi poate socoti şi vremea, cam când a fost zidită mânăstirea Tismana. Eu atâta ştiu, că Tismana, pe vremea copilăriei mele, era tot ce putea fi mai frumos şi mai minunat, care minune mă urmăreţşe şi acum, om în toată firea. Aşa se explică cum, într'o vară, între 1 şi 15 August, adică atât cât ţine postul Sfintei Mării, mă găseam în bâlciul Godineştilor, cu copiii unor negustori din Baia, cari aveau bolţi, în bâlci, la Godineşti şi-am auzit printre copii că, dela Godineşti până la Tismana, n'ar fi cine ştie cât; apoi mi-am adus aminte că în Tismana se însurase şi se aşezase, acolo, ca gospodar, şi o rudă a mea dela Baia: nenea Băloi, feciorul „Mamiţii", cum îi ziceam noi Mariuţei lui Meiţă; şi mai ştiam, că tot în Tismana, sta cu casa şi Dobrotă Vasile, colegul meu de şcoală, dela Baia, care urma ultima clasă la şcoală 'n Baia, la „domnu" Iorgulescu, ca să fie mai bine pregătit, când va intra la alte şcoli mai înalte.

Şi aşa, luându-mă cu copiii dela Godineşti, cam pela chindie eram la Tismana, la Vasile şi apoi, cu el şi cu toţi ceilalţi, pe valea Mânăstirii.

Nu mai ştiu cum o fi acum Tismana, că n'am mai văzut-o cam de multă vreme, dar cred că nici prea mult nu s'a schimbat, că omul, oricât ar fi el de om stricator, cam greu să schimbe frumuseţile pe cari le-a făcut natura. Omul numai jigneşte, ori murdăreşte frumuseţile naturii, crezând că le face mai bine, că, în timpul din urmă, s'au clădit, împrejurul mânăstirii, o mulţime de vile, pentru odihna orăşenilor, însă frumuseţile văii Mânăstirii, au rămas tot frumuseţi, numai că Dorna, — aşa se cheamă acolo, apa Tismanei — acum slujeşte drept factor de băuturi, pentru restaurantele şi cârciumile din jurul mânăstirii.

In dosul mânăstirii, înspre apus, este o peşteră, ca toate peşterile de calcar, din care isvorăşete un părâiaş limpede, ca cristalul şi rece ca gheaţa. Apa acestui părâiaş trece pe sub mânăstire şi cade într'o ploaie măruntă de picături, peste stâncile pe cari este clădită mânăstirea. Pe semne că aici Sf. Nicodim a găsit locul la „Pişetori", că aici şi-a ridicat el mânăstirea, dar cum este mânăstirea astăzi cu turnuri crenelate, este departe de-a fi depe vremea Sfântului Nicodim. Acum pare a fi un castel medieval, aşezat sus pe o stâncă, aşa cum am văzut, mai la tot locul, prin Italia.

Povestea mai spune că Sf. Nicodim, a încercat el şi în altă parte, la Ponoare, dela Baia de Aramă, în sus, către munte, pe drumul ce merge la Bolta, la Cernavarf şi la Nadanova, ca să clădească mânăstirea pe locul unde astăzi este podul de piatră, natural, că se spune, că pe vremea aceea, acolo, la „Cracul Muntelui" ar fi găsit tot o „Pişetoare" de astea; însă locuitorii de prin partea locului, nu i-au lăsat, pentru că Ponorenii şi azi sunt renumiţi ca cei mai ticăloşi oameni depe plai.

Sfântul ar fi stat la sfat cu sătenii din Ponoare şi aceştia nici n'au vrut să audă de propunerea lui. Ce să facă ei cu mânăstire, în satul lor? Că ziceau, că dacă este acolo mânăstire, apoi mânăstirea le încurcă dela treburile lor, că nu mai pot şi ei fura, pe ici, pe colo, câte ceva... Că nu mai pot tâlhări... Au căutat cât mai curând să scape de sfânt, aşa că i-au învinuit că le jefueşte casele şi ca să 'ntărească pâra lor, i-au pus şi o găină în traistă şi apoi l-au luat la goană, cu alai, cu tobe şi cu cimpoaie, în chiuituri şi hiuiduieli, până'n colo, către Malareca, aproape de Baia, unde cotrobăindu-i prin traistă, i-au găsit şi găina „furată".

Sfântul, nemai având ce să zică în faţa acestor „probe", a căzut pe gânduri. A fost părăsit acolo, de tot alaiul, într'o hoagă, ca apoi să se arate lumii, eşind printr'o stâncă, în faţa Bolborosului, unde şi astăzi se vede „eşirea", aşa, o gaură în formă de corp de om, cu cap, cu trup cu tot.

Pe Ponoreni sfântul i-a „binecuvântat", sau mai bine zis, blestemat, ca neam de neamul lor să fie numai toboşari, cimpoeri şi mincinoşi; iar valea Bulbii, care vine dela Zătou, dela Ponoare, se ascunde în pământ la Podul de Piatră şi reapare pe Malareca, la Peştera Mare, Văii aceştia i se zice, de atunci „Valea Găinii", după găina pe care-au găsit-o în traista sfântului.

Acuma, nu se ştie, poate din pricina blestemului sfântului, ori poate din alte pricini, dar ştiu atâta, că la judecătoria din Baia de Aramă, martori de „meserie", nu sunt decât cetăţeni ponoreni şi tot din Ponoare se recrutează mai toţi cimpoerii şi toboşarii cari cântă locuitorilor, la Nedeile din Plai.

Tot la judecătoria din Baia de Aramă, am văzut întâmplarea aceasta:

Era judecător nenea Iorgu Hârgot, dela Tarniţa, om deştept şi tare glumeţ. Din când în când, vara, în vacanţă, ne duceam şi noi în sala de şedinţe, a judecătoriei, să mai ascultăm depoziţiile martorilor dela Ponoare.

Intr'un proces de bătae, care se petrecuse pe drumul Severinului, cam pela hanul lui Traşcă Pârvulescu, era citat şi renumitul Cioată dela Ponoare, ca martor. După depoziţia martorului, vedem pe nenea Iorgu, că se holbează cu ochii 'n dosar şi se uită şi la Cioată, fără să spună o vorbă.

Trecea la rând alt proces, tot de bătae, care se petrecuse pe drumul Tg.-Jiului, aproape de Gureni şi auzim pe aprod că-l strigă tot pe Cioată. Nenea Iorgu Hângot, liniştit şi tare politicos, se adresează martorului, arătându-i cu mâna:

— Poftim domnule martor Cioată, care-ai fost martor, în acelaş timp, la două bătăi întâmplate pe două drumuri deosebite, treci la jurământ, pune mâna pe cruce şi mai minte şi dumneata, ceva.

Toată sala a pufnit de râs. Atunci Cioată, oricât ar fi fost el de mincinos, văzând că i s'a înfundat, a lăsat capu 'n jos, n'a mai făcut nici o depoziţie şi a părăsit sala de şedinţe în râsul tuturor.

Dar să venim la Tismana noastră.

Aci, la mânăstire, la slujbe mai mari, când se scot icoanele, se scoate, pentru mulţumirea mulţimii, şi moaştele Sfântului Nicodim. Moaştele acestea... este numai... un deget..., care se zice că ar fi al Sfântului şi este păstrat într'o cutie de argint.

La Tismana, am văzut şi alte minuni.

Când eram la Bucureşti, în epoca neutralităţii noastre din preajma războiului din 1916, aveam obiceiul să ne ducem la Cafeneaua „Imperial", care era lângă Palatul Regal. Acolo, în cafenea, pe atunci veneau toţi scriitorii, toţi actorii, toţi ziariştii şi toţi muzicanţii, însfârşit, tot ce avea Capitala, pe vremea aceea, mai de seamă, ca spiritualitate.

In cafeneaua asta, în faţa unui schwartz, se bârfea, se discuta, se ascultau conferinţele despre „Franca" şi poporul său, ale inepuizabilului Aurică Braţu şi se făceau aprecieri şi valorificări estetice nu numai la creaţiunile artiştilor ci chiar la creaţiunile lui Dumnezeu, când aceste creaturi erau creatori de opere artistice...

Printre cei ce intrau în această cafenea, erau şi trei „urîţi", cari se ocupau cu meşteşugul „frumosului". Aceştia erau Ciotori, Vintilă Mugur şi Castaldy, cari treceau, pe vremea aceea, ca cei mai urîţi oameni din Bucureşti.

Ei bine, la Tismana am găsit pe maestrul Castaldy, în chip de don juan. Aci era iubit de toate femeile, ca cel mai frumos bărbat. Era în pensiune la vila Sfetea, în tovărăşia marelui George Coşbuc, şi-a profesorul Ramiro Ortiz, iar pe lângă ei se mai aciuiau şi alţii mai mici şi necunoscuţi.

Aci, la Tismana, s'a pus la cale, de Coşbuc şi de Ortiz, traducerea „Divinei Comedii" a lui Dante. Asta era încă o minune. Degetul Sfântului Nicodim le făcea, se vede.

In vara aceea, tot la Tismana, s'a stins, într'un accident de automobil, singurul copil al poetului Coşbuc, un fecior ca un brad, care era toată viaţa poetului...

Un epilog la „Moartea lui Fulger"...

La Sfânta Mărie, înainte de-a intra la conservator, tot aici, am debutat ca actor, diletant, jucând „Nevasta lui Cerceluş" a lui Locusteanu.

Deasemeni, la Tismana, şi-a trăit, poate cele mai frumoase clipe ale vieţii lui, cântăreţul Folescu, cel mai artist-cântăreţ, pe care l-a avut neamul acesta, până azi, şi care şi-a pus capăt vieţii, în împrejurări atât de tragice.

Multe seri frumoase am petrecut, toleraţi fiind, în tovărăşia lui „badea" George, cum îi ziceam noi lui Coşbuc, a profesorului tuturor profesorilor şi a maestrului tuturor maeştrilor de muzică, din Ţara Românească, Castaldy şi-a profesorului universitar, Ramiro Ortiz, dela Facultatea de litere din Bucureşti, care mai târziu s'a dus în ţara lui de origine, Italia, unde a fost chemat şi constituit ca profesor la Universitatea italiană, pentru excepţionalele lui merite...

Toţi ascultam pe Folescu, acompaniat de Castaldy...

Petrecerile acestea, din holul vilei Sfetea, dela Tismana, au fost motivul, locul şi timpul în cari s'a petrecut acţiunea actului I, din piesa de mai târziu, „Când vine viforul" a lui Gheorghe Tătărăscu, în care eu, la premieră, i-am jucat ca actor consacrat.

Coşbuc şi Ortiz nu vorbeau decât despre „Divina Comedie"; unul era comentatorul şi altul traducătorul în româneşte, al terţinelor marelui poet al renaşterii Italiene, şi noi ascultam crâmpee din discuţia lor, ca pe o muzică fără seamăn de frumoasă.

Pe maestrul Castaldy, cât a fost el de maestru, eu, fostul lui elev la armonie, pentrucă se găsea în mare încurcătură cu numeroasele lui întâmplări de dragoste, l-am învăţat, fiind de prin partea locului, cum se face dragostea la munte.

De câte ori, la Bucureşti, când ne întâlneam, mi-aduceam aminte de dragoste „a la Cioclovina".

„Cioclovina" era un munte înalt, împădurit şi tare ascuţit, în vârful căruia era un schit mic, de lemn, cu câteva chiliuţe, în cari locuia numai un călugăr sihastru. Cioclovina era culmea sportivităţii, pe vremea aceea. De câte ori, în tinereţea mea dintâi, am urcat eu, Cioclovina.

Odată, de Sfânta Mărie, nu-mi mai aduc aminte când, trăia Dincă Schileru, fie ertat — nenea Dincă, perpetuu deputat de Gorj, cât timp sta partidul liberal, la putere. L-am întâlnit la Ion, negustorul din Tismana, ăl din faţa primăriei, întovărăşit de Codin Cernăianu şi frate-său Ion Cernăianu. Din vorbă 'n vorbă, suind din sat, către mânăstire, am ajuns la horă.

Hora se înjghebase pe o poeniţă, între sat şi începutul văii mânăstirii, cam în dreptul morii lui Popescu. Hora era încheiată şi cu flăcăi din satele megieşe: „Vânăta", „Isvarna", „Topeşti"...

Nenea Dincă, dorind să vadă o horă mare, ca la el la Scheia, ori la Tetila, a chemat lăutarii, a poruncit hora, a plătit şi a rânduit pe cei ce poartă cele două capete ale „sârbii", apoi s'a retras mai la o parte, cu prietenii, ca să privească.

Lăeţu cânta dumnezeeşte cu vioara şi Rugină din gură:

„D'aoleică neică Dincă
„Geaba ai casa de sticlă
„Că n'ai nici o ibovnică
„Dar eu şed într'un bordei
„Şi tot am vreo două-trei..."

Şi sârba se învârtea săltând în ritmul cunoscutei sârbe gorjeneşti, pe care ritm, l-au denaturat modernizându-l muzicanţii de azi, dela Bucureşti, cari îşi intitulează pompos „operele" lor muzicale „după folklor" şi cari, aşa prefăcute şi ca ritm şi ca melodie, nu le mai cunoşti ce-au fost la origine, dacă muzicantul n'are buna inspiraţie să explice, prin scris, ca la simfonie, ceeace a „comis"...

Ion Cernăianu, ispitit de frumuseţea horii şi crezând că n'ar fi indezirabil, în această horă, a tismănenilor, — mai ales că şi el avea o soră măritată în Tismana şi era născut şi copilărise şi el, prin partea locului, la Racoţi, un sat la câţiva kilometri de Tismana, — s'a prins şi el în horă, lângă o fată frumoasă: fata învăţătorului Popescu, din capu-satului.

Cum s'a prins Ion în horă, lângă fata care-i plăcea, a venit şi l-a despărţit de fată, un flăcău din Topeşti. L-a crezut, pe semne, vre-un „negreţ", care jigneşte frumuseţea horii cu prezenţa lui; şi pentrucă şi Ion Cernăianu, era, de naştere, depe acolo, ştia că nu se cade ca cineva să fie despărţit de fata lângă care joacă, decât în cazul când, cel care desparte, pe cel care joacă lângă fată, are poate, vreo legătură, cu fata, vreo promisiune, logodnă, sau altceva, care să fie de notorietate publică.

N'a apucat, bietul flăcău din Topeşti, să facă nici doitrei paşi, mai cu ifos, lângă fata învăţătorului dela Tismana, că s'a şi pomenit jos, pe iarbă, inverzindu-şi pantalonii lui de şiac lucrat gorjeneşte — „schinereşte" — cu ibrişim.

In vreme ce topeşteanu se ridica depe iarbă, Ion Cernăianu îşi vedea înainte de joc, cu o siguranţă fără margini. N'o nimerise bietul topeştean, cu afrontul; dejugase la moară părăsită; căzuse, fără să ştie, pe cel mai reputat profesionist, luptător atlet; pentrucă Ion Cernăianu, avea reputaţia, pe atunci, de-a fi unul din cei mai mari luptători din Europa.

Tocmai atunci picase dintr'un turneu european de lupte greco-romane şi se simţea — omul — „în formă". Dar nici flăcăul dela Topeşti nu s'a intimidat de gestul luptătorului şi când s'a ridicat de jos, a venit, dârz, să-i ceară socoteală, dar n'a venit singur, ci însoţit de-o droae de flăcăi, prieteni, din satul lui.

Cererea socotelii a degenerat într'o bătae generală. Luptătorul vrea să se explice, dar nimeni nu-l asculta, că nimeni n'avea timp; toţi erau grăbiţi. Ion a apucat, atunci, pe unul din beligeranţi, pe cel care i-a eşit în faţă mai întâi şi învârtindu-l, ca pe un ciomag, în jurul capului, a culcat la pământ, pe toţi, carii şedeau dârzi în cale, trântindu-i pe iarbă...

Bătaia aceasta a potolit-o numai judecătorul de pace, dela Brădiceni, care a intervenit, în calitatea lui de procuror, la ocazii, dând ordin jandarmilor, să uzeze de armă. Când s'au auzit armele clănţănind, pentru încărcare, toţi beligeranţii s'au potolit, ca prin farmec şi hora şi-a văzut de treabă.

Seara la masă, la Ion, negustorul, la un pahar de vin, luptătorul se plângea lui frate-său, Codin, că rău a făcut că-şi lăsase părul să crească mai mare, ca să-i fie frizura mai frumoasă de Sfânta Mărie, fiindcă în învălmăşeală, la bătae, îl apucase unul de păr şi asta era o mare vină pentru un profesionist.

Tot la Tismana, Codin Cernăianu a descoperit una dintre cele mai senzaţionale scrisori de dragoste.

Eram la nenea Băloi; era pe seară. Băloi făcea ţuică, din prunele văratice. Noi stam la uşa cazanului, coceam porumbi şi beam ţuică nouă, cu ţeava; dar pentrucă nenea Băloi lipsea de acasă, Polixenia, nevasta-sa, îi ţinea locul şi la cazan şi cu mosafirii, în vreme ce noi ne prăjeam cu coptul porumbilor, la uşa cazanului, şi cu încercatul ţuicii, din botă, cu ţeava, de coadă de frunză de dovleac. Polixenia cânta. Ce frumos cânta ţaţa Polixenia, „Firul ierbii".

Nenea Băloi, era în Tismana, un fel de agent special de poştă, ca un oficiant cu contract şi în această calitate avea şi cheile dela cutiile poştale, de scrisori din sat. Codin zărise, de cu ziua o scrisoare, undeva, într'o casă, când trecuse să-şi viziteze pe un prieten, preot din Craiova, un credincios vizitator al Tismanei, că popa venea cu toată familia, în fiecare vară; avea trei fete şi doi băeţi, mai toţi măricei, pe cari-i ţinea toată vara, până după Sfânta Mărie, la Tismana, şi cum Codin era vechi prieten al acestei familii, se ducea aproape zilnic, să-i vadă; însă, era un însă, preoteasa popii, era cam bună de prieteni, cu toate că avea copii mari. Se împrietenise cu menajera şefului silvic, de aci, care era o fâşneaţă, şi-şi făceau de cap, pe toată valea mânăstirii.

Tot ţuicărind şi tot mâncând la porumb copt, la cazan, şi tot cântându-ne ţaţa Polixenia, cum s'a făcut, cum s'a dres, nu se ştie, dar scrisoarea a căzut în mâna lui Codin Cernăianu.

A doua zi, când ne-am întâlnit, lui Codin îi râdeau ochii, de isprava lui. Citise scrisoarea, oprise originalul şi acelaş conţinut îl scrisese pe altă hârtie, destinatarului, la Neamţ şi dezolat de morala asta publică, îmi zice:

— Şi închipueşte-ţi frate Ioane, că scrisoarea asta de dragoste, a preotesei, către dânsul, era scrisă de mâna lui fiu-său, care face gazetărie.

Imi pare rău şi mie acum, că nu ştiu, pe de rost, ce grozăvii erotice, „a la Casanova" i-o fi scris don juanul dela Neamţ, preotesei la Tismana, ca preoteasa să-i scrie ceeace i-a scris.

Mai târziu, la Bucureşti, când citeam, în ziare, că „cutare" ziarist, dela un ziar cu multă popularitate, vorbeşte despre „cutare" ori „cutare" chestiune moralo-socială, şi preamăreşte biserica noastră strămoşească, îmi aduceam aminte de scrisoarea preotesei dela Tismana, pe care i-o scrisese fiu-său şi nu mă puteam abţine de-a-mi zise în mine:
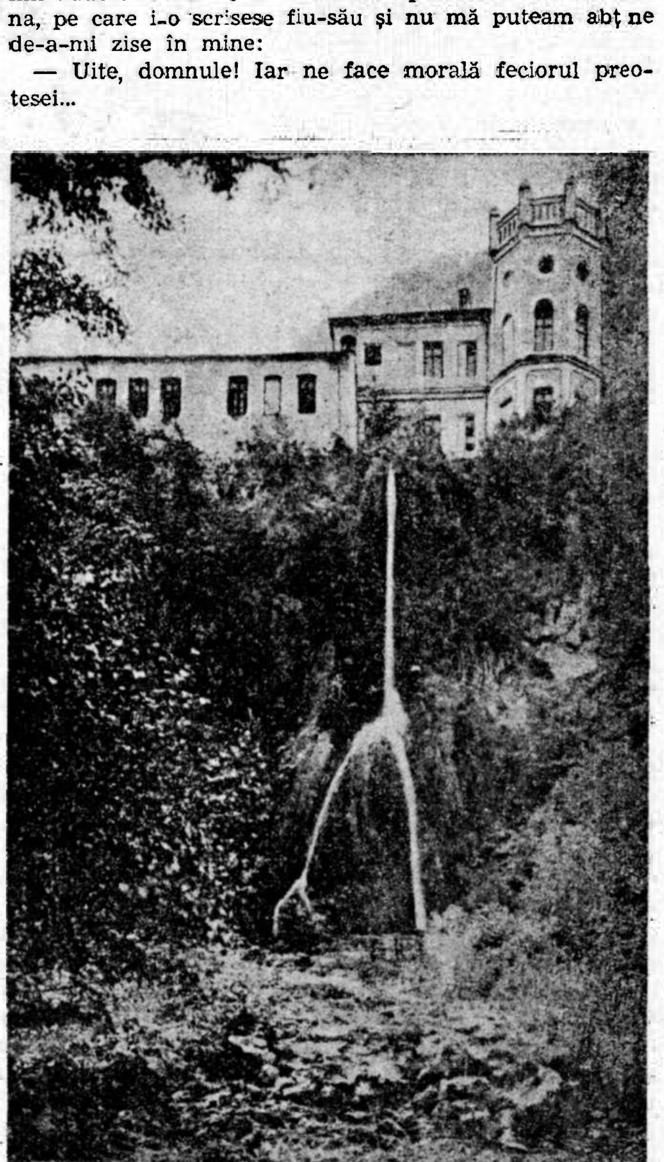
— Uite, domnule! Iar ne face morală feciorul preotesei...